

F A J A Ť K A

Časopis Spolku Slovákov z Bulharska
Kultúrno – spoločenský štvrťročník

Ročník VI.

Marec 2024

1/2024

ISSN 2644-593X

ÚVODNÉ SLOVO	3
ROZHOVOR	
Rozhovor s Ivou Paštrnákovou Dejovou	4
ZO ŽIVOTA SPOLKU	
Jubilanti/Oslávenci	8
Jarná úvaha (Adrika Reptová).....	8
Boli sme	9
Turnaj v hre tabla	11
Prišlo nám do redakcie	13
VÝROČIA A OSOBNOSTI	
125. výročie narodenia a 30. výročie úmrtia generála Jána Ambruša (Katka Koňariková)	16
TÉMA	
Hrať či nehrať? (Samuel Jovankovič)	23
SPOMIENKY	
Sokolie hniezdo v zemičku (Liliana Ambrušová)	27
Z TVORBY NAŠICH KRAJANOV	
Konvalinky (Gregor Papuček)	29
NAŠI NAJMENŠÍ KRAJANIA	
Chytráčik	30
ZO ŽIVOTA INÝCH SPOLKOV	
Jubileá našich chrámov (Katarína Pucovská)	31
GRADINÁRSKA RUBRIKA	
Trávník	32
DO SPOLOČNOSTI	
Návšteva	33
TRADIČNÉ RECEPTY	
Mekice od Katky Hruškovej	34
VÝZVA	
V. ročník literárnej súťaže Dolnozemske zlaté pero	35

Časopis Spolku Slovákov z Bulharska / Vychádza štvrťročne / Redakcia si vyhradzuje právo krátenia a úpravy príspevkov / Neobjednané rukopisy nevraciamy / Príspevky prijímame v elektronickej podobe / Uverejnením príspevku v časopise dáva autor redakcii súhlas na jeho uverejnenie

Šéfredaktor: Katarína Koňariková
 Redakčná rada: Martin Mikuláš, Zuzana Trunnerová, Darina Voleková, Adriana Reptová, Martin Štrbka
 Jazyková korektúra: Darina Voleková
 Grafická úprava: Anna Koláriková
 Ilustrácie: Štefan Jančík
 Adresa redakcie: Radničné námestie 9, 821 05 Bratislava
 e-mail: redakcia.fajauka@gmail.com
 Internet: www.ssb.sk
 ISSN: 2644-593X

Fotka na prednej strane obálky: Účastníci detského predstavenie v SND Nebojsa, marec 2024

Milí krajanovia,

otvárate prvé číslo šiesteho ročníka nášho časopisu Fajauka. Vďaka vašej podpore môže časopis vychádzať aj v tlačenej verzii, čo je veľmi dôležité pre šírenie informácií o činnosti Spolku, o aktivitách vás krajanov, ale najmä o historických faktoch o Slovákoch z Dolnej zeme a tradičnej kultúre, ktorú sa snažíme zachovávať ako vzácne dedičstvo našich predkov.

Nebude tomu inak ani v roku 2024. Snažíme sa nadviazať a nahráť nové CD piesní Slovákov z Bulharska, ktoré bude opäť obsahovať pesničky zo zbierky piesní *Ej Bugári Bugári*, ktorú nám zanechal učiteľ Ján Michalko a pamäti tých krajanov, ktorí sa v Bulharsku narodili. Aj keď sa nám nedarí získať dotáciu, ktorá by pokryla všetky náklady, chcem poďakovať anonymným darcom za štedrosť, vďaka ktorej sme mohli zafinancovať úpravu piesní.

Tento rok nás opäť čakajú zaujímavé podujatia a aktivity. V máji je to zájazd do Slovenského Komlóša, Békešskej Čaby a Nadlaku, odkiaľ odchádzali naši predkovia do Bulharska. Záujem o zájazd je naozaj veľký, čo ma veľmi teší a už teraz máme zaplnený autobus. Verím, že nám počasie bude priať a budeme si môcť pozrieť všetky dôležité miesta. Program ktorý pre nás chystajú hostitelia, je skutočne bohatý a máme sa na čo tešiť.

V máji sa tiež uskutoční konferencia pri príležitosti výročí generála Jána Ambruša. Je dôležité pripomínať si výrazné osobnosti spomedzi Slovákov z Dolnej zeme, oboznamovať sa s ich životom a úspechmi. Sú inšpiráciou pre nás všetkých. Obzvlášť, ak ide o osobnosti, ktoré napriek tomu, že dosiahli v živote veľa úspechov, ostali skromnými a hrdými Slovákami. Pripravovaná konferencia bude príležitosťou na prepojenie viacerých tém - histórie Slovákov z Bulharska a zároveň z Dolnej zeme, kariérny život generála Ambruša i sila rodinného putá Ambrušovcov. Srdečne vás všetkých pozývame, podrobnosti o podmienkach účasti nájdete na stránke Spolku.

V marci sa uskutočnilo Valné zhromaždenie Spolku. Vážim si vašu účasť a ďakujem za plodnú diskusiu, ktorá sa rozpútala ohľadom plánov, ako zachovať bývalý slovenský evanjelický kostol v Podeme, ktorý je súčasťou nášho dedičstva, ako realizovať revitalizáciu cintorínov, na ktorých odpočívajú naši predkovia a mnoho ďalších podnetov a nápadov. Privítali sme nových členov - Štefana Botika a Anku Tóthovu.

V týchto dňoch sa uskutočnilo aj stretnutie predsedov jednotlivých Spolkov a obnovuje sa činnosť Združenia Spolkov dolnozemskej Slovákov. Jednou z prvých úloh bude pokúsiť sa získať priestor, v ktorom by sme sa mohli stretávať, priestor, ktorý bude centrom a domom Slovákov z Dolnej zeme. S knižnicou, čítárňou, stálou etno-výstavou, výstavou krojov, miestom na prednášky, remeselnými dielňami, rozhovormi, divadelnými predstaveniami a koncertami.

Milí krajanovia, členovia Spolku a priaznivci, je tu obdobie veľkonočných sviatkov. Prajem vám, aby ste ich prežili v kruhu rodiny, prajem vám veľa zdravia, spokojnosti, síl a elánu.

Teším sa na najbližšie stretnutie a vaše podnety.

Ing. Katarína Koňariková, PhD.
predsedníčka Spolku Slovákov z Bulharska

Rozhovor s Mgr. Ivou Paštrnákovou Dejovou, PhD. et P.hD. pravnučkou farára Theodora Bálena

Iva Paštrnáková Dejová, výtvarná pedagogička a teoretička dejín umenia, sa narodila v Bratislave, kde aj vyrastala. Pochádza z významného rodu Kutlíkovcov a je pravnučkou ev. farára Theodora Bálena, ktorý pôsobil medzi našimi krajinami v Bulharsku ako druhý riadny ev. farár a.v.

Ako ste trávili detstvo? Ako si spomínate na starého otca Borisa Bálena?

Od začiatku držal nado mnou ochrannú ruku starý otec Dr. Boris Bálenť, keďže moja mama bola dlhodobo chorá. Býval s nami v dvojgeneračnej domácnosti. Bola som častým hosťom dedovej izby – pracovne. Ako maličkú ma brával k príbuznej Táni Hurbanovej, k Ormisovcom, alebo na stretnutia so zberateľom exlibrisov Karolom Izakovičom, kde ma zabavili hračkou. Škôlkarka dostala na bádateľskú návštevu poznámkové papieriky, na ktoré som si vytrvalo kreslila. Cez leto ma vzal na okružnú cestu k Beňovcom do Martina a Kutlíkovcom do Hornej Štubne. Čo-to si vybehal zo svojich výskumných pochôdzok, ale poukazoval mi tiež Harmaneckú jaskyňu a okolie Kláštora pod Znievom. (Už zamladi bol vášnivý turista, horolezec a amatérsky lyžiar.) Doma si zas našiel čas hoc aj štyri hodiny mi čítať Macka Mrmláča od Jaroslava Vodrážku. Starý otec ma okrem detských programov v kine Mladosť a ZOO, brával aj do GMB a SNG. Mama ma vodila zas do cukrárne a do SND na Chrobáčikov a balet – mali sme to blízko. Ako desať-dvanásť ročná som sa už zaujímala o témy, ktoré dedko práve spracovával (Socháňove pohľadnice, Vodrážkove exlibrisy). Pomáhala som mu čítať miniatúrne popisy na pohľadniciach a podlepovať torzo

kresliarskych predlôh zo školy Cyrila Kutlíka...

Od jedenástich rokov som skautovala. Medzi skautov ma vzala spolužiačka, ale inšpiroval starý otec rozprávaním, ako s bratom Todošom skautovali v Košiciach v 30. r. 20. st. (Dodnes opatrujem ich skautský album fotografií). Vzťah k prírode a priateľstvá na celý život boli pre mňa, ako jedináčika zásadné. V skautingu som od člena prešla k „radcovaniu“ menšej skupinky, pomoc pri obsahovej a organizačnej príprave táborov „na zelenej lúke“, cez administratívu až do celoslovenského vzdelávacieho tímu pre vedúcich (2002 – 2010). Námetmi na tvorivé činnosti som prispievala do skautského mesačníka *Médium* (1998 – 2015). Vrátim sa, ale k starému otcovi. Čiastočná orientácia v jeho izbe – od podlahy po strop obstavanej jedenástimi regálmi, naplnenými krabicami s písomnosťami – nám pomohla potom pri triedení dedkovej pozostalosti. Doplnil sa už existujúci fond Kutlíkovcov v Literárnom archíve Matice slovenskej / Slovenskej národnej knižnice v Martine, Bálenťove fondy vznikli v Slovenskom národnom archíve a Divadelnom ústave. Fond Cyril Kutlík putoval do AVU SNG. Písomnosti Bálenťovcov smerovali logicky do Trenčianskeho múzea. Časť exlibrisov umiestnil ešte starý otec do Trnavského múzea. Desiatka predtriedených veľkých krabíc ešte stále umiestnená nie je... Aj tak to boli hodiny a hodiny

triedenia, kategorizovania, sumarizovania materiálov a podkladov. Amatérsku školu archivistiky som nadobudla teda ešte doma. Okrem občasnej pomoci pár študentiek, sme boli zohratý tandem s mojou tetou PhDr. Vierkou Dieškovou, CSc., ktorá to celé mala pod palcom. A ktorá je dodnes môj ďalší strážny anjel.

Ste pravnučkou nášho druhého ev. farára Theodora Bálena. Vedeli by ste nám priblížiť jeho osobnosť? Povedzte nám niečo viac o rodine Bálenťovcov.

Myslím, že Theodor Bálenť bol po ľudskej stránke skromný, láskavý, pokorný a vytrvalý. Obsiahlejšie, než ste predstavili osobnosť Theodora Bálena čitateľom Fajauky, Lutherusa a Literárneho týždenníka, by som to nateraz ani ja nespravila. Údaje sme navyše spoločne preverovali a dopĺňali. Ďakujem za tie príspevky, pretože Bálenťovcov zatiaľ komplexne spracovaných nemáme a už vôbec nie Theodorove bulharské pôsobenie. Hoci Boris Bálenť zostavil základné biografické údaje členov rodiny, dodnes sú len na kartotečných lístkoch, bez graficky spracovaného rodokmeňa. Z ďalších dokumentov vieme, že Theodorovu matkou bola Hermína, rod. Thurzo-Nosická, manželka beckovského ev. a. v. farára Štefana Bálena (1842 – 1916). Farármi boli aj ich synovia Pavel a Theodor. (Theodor ml. bol

tiež vyštudovaným kňazom, avšak tragicky zahynul v mladom veku.) Tretí Štefanov syn Eugen (1882 – 1942) bol právnik a verejný činiteľ v Bratislave. Z Theodorových detí okrem Borisa, možno spomenúť ešte Jána Štefana Bálena (1906 – 1981), básnika a knihovníka. Aspoň biografie majú vybraní Bálenovci pomerne dobre spracované v Slovenskom biografickom slovníku (ešte pod supervíziou Borisa), v knihe *Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry 1-2 A-Z* (1997, s. 21-23, tu aj Kutlíkovci s. 146), v *Evanjelickej encyklopédii Slovenska* (s. 23, 2001) a v monografii: Beckov. Zv. 1. Dejiny obce do roku 1918 (2006), kde som Theodorov medailón od Milana Šišmiša mohla doplniť. Theodorova najstaršia dcéra Mária (1902 – 1987) sa vydala za vnuka Jozefa Miloslava Hurbana, zamestnanca elektrární Konštantína, ktorý pôsobil v Košiciach a v Bratislave. Na nich si zaspomínala Theodorova vnučka Táňa Srnánková-Hurbanová zas v knihe *Všetci moji Hurbanovci* (zostavila Barbora Laucká, 2017).

Priblížte nám viac rodinu Kutlíkovcov.

Vďaka bádaniu o živote a diele maliara Cyrila Kutlíka som sa hlbšie oboznámila najmä s činnosťou Kutlíkovcov. Okrem archívov sú spracovaní i knižne (KUTLÍK, Félix ml. Dejiny Kutlíkovcov. Bratislava: vlastným nákladom 1931. 83 s., ČELOVSKÝ, Samuel. Mladosť Félixu Kutlíka. Nový Sad : Obzor, 1982. 300 s. a ŽILÁKOVÁ, Mária (ed.) Kutlíkovci na Bánheďeši. Veľký Bánheďeš : Spolok pre zachovanie slovenských tradícií vo Veľkom Bánheďeši, 2018. s. 236 s.). Kutlíkovci prišli zjavne zo Sliezska, od 16. st. boli poddanými oravského hradu a usadili sa v dedinke Srňacie. Zároveň pokračovali v presídľovaní až do Sedmohradska, uviedol Čelovský. Počas dvoch storočí Kutlíkovci zasiahli do spoločenského a kultúrneho diania v Rakúsko-Uhorsku, na Dolnej zemi a v Čechách. Predstavím

najvýznamnejších členov rodiny, z ktorých viacerí pôsobili medzi krajinami:

Vendelín Bohboj Kutlík

(1834 – 1904)

bol advokát v Bratislave, sústredil okolo seba uvedomelú slovenskú mládež, organizoval výlety na Devín. V roku 1867 odišiel do Trnavy, tam rozvinul čulú národnobuditeľskú, kultúrnu a divadelnú aktivitu. V polovici 70. r. 19. st. sa vrátil do Bratislavy, kde do smrti patril medzi vedúce osobnosti národného života. Oženil sa s dcérou Michala Miloslava Hodžu Boženou (1847 – 1936) a spoločne organizovali ochotnícke divadelné predstavenia slovenských študentov, či podporovali dobročinné spolky. (Podľa Vendelína je pomenovaná ulica v bratislavskej Petržalke.)

Félix Kutlík st.

(1843 – 1890)

ako kaplán a ev. a. v. farár osvetovou činnosťou podnecoval dolnozemskej Slovákov v národnom zápase v Petrovci, Silbáši a Kulpíne od roku 1870. Napísal etnografickú štúdiu *Báč-Sriemski Slováci* (1888), divadelné hry, či cestopisy (dostupné na www.zlatyfond.sme.sk). Prispel k počiatkom družstevného hospodárenia medzi dolnozemskejmi Slovákami. Otcom Jána ml., Vendelína, Bohdana a Félixu st. bol

Ján Kutlík st.

(1806 – 1890)

ktorý pôsobil v rokoch 1828 – 1841 ako evanjelický a. v. kazateľ a učiteľ v Starej Pazove. Oženil sa s Jozefou Jaroslavou Potockou zo zemianskej rodiny z Liptova. Následne odišiel medzi Slovákov na územiach dnešného Rumunska a Maďarska: Veľký Svätý Mikuláš, Mokrý, Pitvaroš, Slovenský Bánheďeš. Medzi Dolnozemskejmi spustil zbierku, podporujúcu Katedru česko-slovenského jazyka na evanjelickom lýceu v Bratislave. Bojoval proti odnárodnovaniu a maďarizácii na dolnozemskej

slovenských školách. Bol dopisovateľom *Národných novín*, *Orla Tatranského*, *Pohľadov*, *Cirkevných listov*. Samostatne mu vyšli *Kronika dejepisná...* (1876), *Pohrebniček...* (1852), *Reč lúčivá* (1864/1874). Bol priateľom Ľudovíta Štúra a spoluzakladateľom Matice slovenskej. Propagoval moderné hospodárstvo, včelárstvo a ovocinárstvo.

Ján Kutlík ml.

(1830 – 1893)

Počas búrlivých rokov 1848 – 1849 sa ako gymnazista s tzv. polgármi túlal po Banáte. Neskôr sa s maďarským vojskom dostal pod Világos a šťastlivo nazad k rodičom do Pitvaroša. Od roku 1855 bol prvým ev. a. v. farárom v Slovenskom Bánheďeši. Predniesol *Reč Chrámovú...* (1863) pri príležitosti tisícročnej pamiatky pokresťančenia slovanských predkov Cyrilom a Metodom. Dopisoval do *Vedomostí*, *Národných novín*, *Cirkevných listov* a ďalších ev. novín a časopisov. Hospodáril a venoval sa včelárstvu. Jánovu prvú manželku Honorku Kobzanovú z Malatína zachytil jej švager Félix Kutlík v poviedke *Pani farárka*.

Bohdan Kutlík st.

(1838 – 1925)

po štúdiách rok pôsobil v Spálove a medzi 1864 – 1895 v Křížliciach v Podkrkonoší. Spísal prvé dejiny tamojšieho ev. zboru *Zrcadlo Křížlické* (1881), zbudoval faru, vežu, školu, založil kazateľské stanice vo Vysokom nad Jizerou, v Jilemnici a Nymburku. Maďaróni prekazili v roku 1880 jeho kandidatúru za farára do Kovačice. Miesto v Kulpíne po odumretom bratovi Félixovi v roku 1890 neprijal. Na dôchodku v Dechtároch na Liptove hospodáril a včeláril. Bol dozorcem cirkvi vo Veľkej Paludzi (1902 – 1921). Prispieval do časopisov *Korouhev na Sionu*, *Cirkevné Listy*, *Slovenské Listy*, *Priateľ školy* a *Vedomosti*. S K. E. Lánym a s farárom Kupkom založil a dlhoročne spoluredigoval časopis *Evanjelický cirkevník*.

Ste výtvarná pedagogička a teoretička dejín umenia. Prečo ste sa rozhodli práve pre toto štúdium? Čo vás k tomu viedlo? Čo vás pri študijnom bádání prekvapilo?

Ešte kým starý otec žil, spomínal dejiny umenia. Sotva pätnásťročná som to príliš nebrala na vedomie, ale verím, že dnes by sa tešil. K teórii som sa dostala oblúkom. Odmalička som inklinovala k výtvarným činnostiam a 12 rokov navštevovala ZUŠ. Popri skautovaní to chcelo zjavne viac prípravy, lebo na VŠVU som sa nedostala. Opakované prijímačky som neplánovala a zakotvila na štúdiu výtvarnej výchovy na Pedagogickej fakulte UK v BA. Aj tu som našla kvalitných pedagógov. Pri výbere témy diplomovej práce som si spomenula na dedkom nedokončeného Cyrila Kutlíka. Tak som začala chodiť bádať jeho fond do AVU SNG – presne ten, čo sme mali predtým doma. Boli to hodiny a hodiny poctivej sústredenej práce. Všetky bádateľské dni som trávila doobedia ešte ručným excerpovaním nespracovaného fondu v archíve a poobede doma hneď nahadzovaním informácií do počítača a tvorením logickej štruktúry maliarovej biografie. Okrem toho bádateľské cesty v teréne (nafotenie všetkých piatich Kutlíkových oltárnych obrazov v evanjelických kostoloch na Slovensku a v Čechách). Pátranie po obrazoch a ich dokumentovanie v Čechách a na Slovensku, lebo som ich poznala len z Bálentovho súpisu a časti jeho čiernobielych fotografií zo 40. rokov 20. st. Okrem toho maľovanie kolekcie abstraktných malieb ako praktickej časti. Za diplomovú prácu som získala cenu rektora UK.

Čo ma prekvapilo? Keď som zavítala do Kutlíkovho rodiska, zoznámila som sa s bývalým zamestnancom Štátneho okresného archívu v Semiloch Jaroslavom Bartákom. Archívu som časom darovala kôpku listov semilského

historika, kronikára a zberateľa Rudolfa Hlavu, ktoré zasielal môjmu dedkovi. Pán Barták mi na oplátku poslal kópie listov Bálenť Hlavovi. Z času na čas mi zaslal i nejaké duplikáty tlačí a obrázkov, čo boli pre mňa kutlíkovské poklady. Asi sa starý otec tam niekde usmieva, že tak ako on mal v dlhoročnom pôsobisku Kutlíkovcov v Podkrkonoší fundovaného zberateľa Rudolfa Hlavu, ja mám teraz Jardu Bartáka.

Témou vašej dizertačnej práce bol Cyril Kutlík (1869–1900), život a dielo...

Tie dizertačné práce boli vlastne dve. A Cyril Kutlík sa stal mojou zatiaľ celoživotnou témou. Vďaka internému doktorandskému štúdiu výtvarnej didaktiky znova na Pedagogickej fakulte UK som získala školiteľa z VŠVU Mariana Zervana a vybavila si grant a štipendium na dva študijné pobyty v Srbsku a jeden do talianskeho Arco blízko Lago di Garda, kde Kutlík pôsobil. Naučila som sa srbsky a nanovo našťudovala fond v AVU SNG z tohto hľadiska. Zatiaľ, čo diplomovka bola maliarovou biografiou, vďaka srbsčine som mohla v didactickej dizertácii podrobne spracovať problematiku Kutlíkovej súkromnej Srbskej kresliarskej a maliarskej školy, ktorá čiastočne vyškolila prvú generáciu srbských modernistov a položila základy aj pre neskoršie tamojšie maliarske akadémie. Vďaka znalosti srbsčiny som prebádala a vôbec prvý raz publikovala aj informácie o Kutlíkom zamýšľanom podpornom spolku *Spoločnosť priateľov umenia*, ktorý bol inšpirovaný fungovaním českej Krasoumnej jednoty. Počas tohto štúdia som pôsobila tiež ako externá výtvarníčka a lektorka v Slovenskej národnej galérii (2005 – 2012) a na PdF UK prednášala aj predmety z oblasti galerijnej pedagogiky. V roku 2009 som dostala príležitosť asistovať Ivanovi Rusinovi zo SNG pri editorstve

1000-stranovej publikácie o renesancii na Slovensku. Kniha získala ocenenie magazínu Pamiatky a múzeá. Bola to životná skúsenosť. V roku 2009 sa mi na Katedre výtvarnej výchovy PdF UK podarilo aj zamestnať ako VŠ pedagóg.

Takže k dejinám umenia som sa od diplomovky dostávala znova a znova, hoci ako absolvent PdF UK. Aby to bolo na poriadku a hlavne pre samú seba, prihlásila som sa na Masarykovej univerzite v Brne na externé doktorandské štúdium z teórie a dejín umenia, a prácu obhájila v roku 2017. Išlo o zasadenie Kutlíkovej tvorby do celkového dobového umeleckého a spoločenského kontextu. Najväčšie prekvapenia pri spracovaní brnenskej dizertácie boli hneď dve. Jedno rozmerovo monumentálnejšie, druhé celkom maličké. Z USA sa mi podarilo odkúpiť najväčšiu a najvýznamnejšiu zachovanú Kutlíkovu olejomalbu: Prvá obeť smrti (Smrť Ábelova). Kutlíka reprezentovala medzi srbskými umelcami na Svetovej výstave v Paríži v roku 1900. Obraz darovala Slovenskej národnej galérii. Objavom malých rozmerov, ale unikátom je česká Pessach Hagada. Mój starý otec Boris Bálent poznal a vlastnil v Kutlíkovej pozostalosti 2 takmer identické nemecké vydania tejto knižočky, ktorú Cyril ilustroval. Ani Kutlík, ani Bálent však zjavne nevedeli, že vydavateľ použil následne rovnaké ilustrácie aj pre vôbec prvé vydanie hagady v češtine. Upozornili na to v roku 2010 v katalógu výstavy *A vypravuj synu svému. Hagady ve sbírkách Židovského muzea v Praze* autori Ondřej Čihák a Michal Bušek. Takúto českú hagadu som získala aj do môjho domáceho Kutlíkovho archívu. Okrem toho som z Ameriky zakúpila aj ďalšie jej variantné nemecké vydanie (v tejto hagade je od Kutlíka len hlavná ilustrácia a ostatné zobrazenia sú od iných autorov).

Ján Kutlák ml.
* 1830, Stará Pazova
+ 1893, Slovenský Bánhedeš

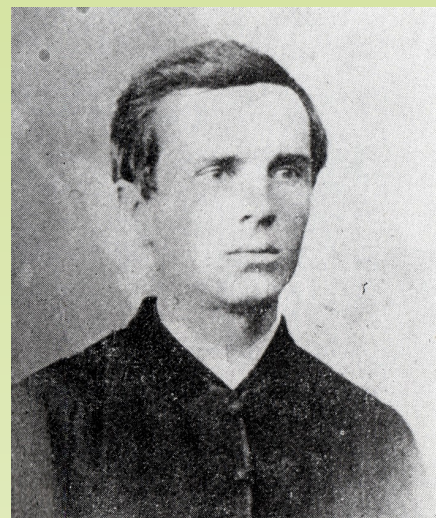
Čomu sa venujete v súčasnosti?

Uplynulé obdobie patrilo najmä mojim deťom Miladke (6) a Borislavkovi (3). Popri maličkých dcére som zvládla dokončiť projekt: *Archívna správa o stave Vysokej školy výtvarných umení 1949 – 1989*. BA : VŠVU, 2019. Zmluva na Pdf UK mi skončila v roku 2021 počas rodičovskej dovolenky.

Ešte dve dlhodobo rozpracované témy som dokončila. Archívny a terénny výskum je vždy trochu detektívka. Ku Kutlíkovi bolo treba naštudovať podkrkonošské reálie, dejiny evanjelikov na Slovensku a v Čechách, srbské dobové, politické a spoločenské dianie, srbské výtvarné umenie prelomu storočí celkovo, tzv. Srbských impresionistov a modernistov, ale napr. aj dejiny súkenníkov v Humpolci. I tak došlo k prekvapeniam. A potom pod-témy, ktoré sa na Kutlíka „nalepili“ ako na snehovú guľu. Tak napríklad Kutlíkov test František Nekvasil, dlhoročný predseda Lumíra, krajanského spolku Čechov v Srbsku, bol tiež ochotnícky divadelník. Profesne pôsobil ako architekt a inžinier. Po rokoch som doložila, že bol priamo bratom

známejšieho pražského Václava Nekvasila, zakladateľa stavebnej firmy so 60-ročnou históriou. Belehradský František Nekvasil sa venoval projektovaniu (hotel Slavija) a najmä stavbám pre novo budovanú srbskú železničnú sieť. (František Nekvasil – neznámy člen známej rodiny stavebníkov. In *Studia Historica Tyrnaviensia XXII*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2022. s. 23-71.)

Druhá odbočka, ktorá prerástla do dlhoročnej spolupráce a samostatnej témy vzišla z Kutlíkovho alegorického obrazu, na ktorom je okrem čiernohorského kniežata Nikolu spodobený aj srbský kráľ Alexander Obrenović. No a mojim zlatým srbským kolegom už nebolo viac treba... Hneď som bežala fotografovať kaštieľ v Ivanke pri Dunaji, kde svojho času žil vo vyhnanstve Mihailo Obrenović a dokonca ho tam navštívil aj Ľudovít Štúr. No a keď som u Mariana Várossa načítala, že výzdoba Orientálnej sály Bojnického zámku (býv. pracovňa vlastníka a zberateľa Jána Pálffyho) je odkúpená z pozostalosti po kráľovi Milanovi Obrenovičovi, naliehanie trvalo desaťročie. No a keď mi Snežanka Cvetkovič, venujúca sa dynastii

Félix Kutlák st.
* 1843, Sinnicolaul Mare
+ 1890, Kulpín

Obrenovićovcov spomenula Dejana Vukelića, chopila som sa príležitosti a vznikla z toho objavná štúdia: *Súčasti Arabského salóna kráľa Milana Obrenoviča z Bojnického zámku na Slovensku* (In Obrenoviči u muzejskim i drugim zbirkama Srbije i Evrope. R. 6. Gornji Milanovac: Muzej rudničko-takovskog kraja, 2020. s. 261-294. Na vydanie v slovenčine text ešte len hľadá vhodný vedecký časopis). Keď na jar 2023 spoluautor Dejan Vukelić navštívil Slovensko, prehliadkou Bojnického zámku strávil 6 hodín. Nie je k tomu čo dodať. Snáď len to, že nemáme predstavu, akú vzácnosť na Slovensku opatrujeme. Len v piatich múzeách v Európe (vrátane Bojníc) sú prezentované takéto orientálne zdobené drevené obloženia prijímacích miestností z prelomu 18. a 19. storočia.

Aké máte plány do budúcnosti?

Do blízkej budúcnosti plánujem návrat po rodičovskej dovolenke do odbornej praxe na primerané a zaujímavé miesto, v ktorom by som využila doterajšie skúsenosti a znalosti. Ale nie je to jednoduché. Dlhodobejšie plány, aj tie bádateľské, závisia práve od toho, kde zakotvím. No a chcem ešte dokončiť Cyrila Kutlíka na 2. vydanie s doplnením o najaktuálnejšie zistenia.

Bohdan Kutlák ml.
* 1838, Stará Pazova
+ 1925, Dechtáre

ZO ŽIVOTA SPODKU

JUBILANTI / OSLÁVENCI

J A R N Á Ú V A H A

Milí priatelia, členovia nášho Spolku.

Táto zima, ktorá sa už pred pár dňami porúčala nebola taká typická zima, na akú sme boli zvyknutí. Niektoré pozeral z okna a hľadal na oblohe mráčik, ktorý by priniesol očakávané snehové vločky. Na severe sa dočkali a my na juhu a západe sme väčšinou čakali márne.

O to viac nás potešili maličké zelené lístky, ktoré začali nasmelo vykúkať zo zeme. Snežienky. Krásne, nežné biele kvietky, zvestujú koniec zimy. Aj tie teploty boli vyššie, jarné. Konečne sa dalo vstúpiť do záhrady, lákalo nás to na prechádzky, ideálne s milovanou osobou po boku.

Pred pár dňami som spozorovala v médiách informáciu, že sa vrátil na Slovensko prvý bocian. A vtáčiky to majú veľmi dobre spočítané, kedy sa vrátia. Ich šiesty zmysel sa nikdy nemýli. A keď zbadáme na drôte sedieť lastovičky, jar bude definitívne tu.

Je koniec marca, v kalendári svietia veľkonočné sviatky. Týchto pár jarných dní má pre kresťanský svet veľký význam. V tento tzv. Svätý týždeň sa vykonávajú obrady, ktoré majú pripomínať utrpenie, smrť a zmŕtvychvstanie Ježiša Krista.

Taktiež sa zobia vajička, príbytky, pletú korbáče a pripravujú rôzne veľkonočné špeciality. Samozrejme, každý koniec Slovenska má svoje vlastné veľkonočné zvyky.

Dátum Veľkej noci sa vypočíta podľa lunárneho kalendára, vždy pripadá na prvú nedeľu po prvom jarnom splne. Tieto krásne jarné sviatky ukončí Veľkonočný pondelok, kedy sa uskutočnia rôzne náboženské, ale aj folklórne podujatia.

Milí priatelia, keď budete čítať nové číslo nášho úžasného časopisu bude tu už Veľká noc. Jarné slnko bude nás lákať vytiahnuť záhradné náradie, ale aj napríklad pohodlné topánky na turistiku. Vysádzanie nových kvetov, ktoré nám spríjemnia chvíle strávené v záhrade, na balkóne patrí tak trochu k národným športom.

A už teraz sa začíname tešiť na aktivity, ktoré na nás budú čakať v tomto roku. Výlety, tradičná plavba loďou... všetko nás spája...

Spája náš spolok.....

- Adrika Reptová -

Krásne veľkonočné sviatky všetkým!

Štefan Adamík 26. 2. 1930
Mário Antalík 13. 2. 1966
Magdaléna Antalíková 24. 1. 1947
Alžbeta Čechová 28. 3. 1944
Štefan Červenák 5. 3. 1952
Ján Červenák 11. 3. 1940
Pavel Červenák 19. 2. 1948
Martin Červenák 3. 3. 1943
Miluše Dulayová 3. 3. 1955
Michal Ďurica 5. 3. 1934
Danuša Gajdošová 1. 3. 1940
Pavel Hekel 13. 3. 1954
Zuzana Holíková 23. 1. 1942
Emília Hrušíková 22. 2. 1939
Matej Kabzani 2. 1. 1931
Ján Kováč 11. 1. 1951
Veronika Kozmelová 1. 3. 1984
Peter Kubovič 31. 1. 1994
Krasimira Lacková 13. 1. 1950
Žofia Langová 21. 2. 1942
Pavel Markuš 18. 2. 1966
Juraj Martinský 27. 1. 1968
Anna Melichová 16. 2. 1936
Alžbeta Mihályová 4. 3. 1946
Ján Mikuláš 10. 3. 1947
Erika Mošková 23. 1. 1936
Ján Pap 14. 2. 1931
Stanislav Petrák 15. 2. 1949
Anna Polkorábová 24. 1. 1951
Judita Ritomská 24. 3. 1934
Zoja Sobeková 30. 3. 1952
Eva Švihranová 28. 3. 1959
Mária Šurganová 17. 2. 1942
Klára Tokošová 25. 3. 1994
Pavel Tichý 27. 2. 1987
Zuzana Tichá 1. 2. 1967
Anna Tóthová 7. 3. 1948
Žofia Vagová 14. 1. 1937
Mária Vargová 27. 3. 1937
Darina Voleková 16. 3. 1953
Zuzana Žabková 4. 1. 1951

BOLI SME

Dňa **28. 2. 2024** sme boli na predstavení *Filip* v Divadle Jána Palárika v Trnave. Pre veľký záujem sme sa na rovnakom predstavení stretli aj 8. 3. v piatok. Text inscenácie zostavil z autentických spomienok, dokumentov, rozhovorov a korešpondencií dramatik a dramaturg Miro Dacho. Režisérom inscenácie je Ján Luterán, ktorý pre DJP vytvoril populárnu inscenáciu o futbalovom klube Spartak Trnava *Futbal alebo Bílý anděl v pekle*. V inscenácii o jednom z najikonickejších hudobníkov, samozrejme, nesmie chýbať živá hudba. Tej sa zhostili priamo herci na javisku.

Dňa **2. 3. 2024** sa konalo Valné zhromaždenie Spolku Slovákov z Bulharska. Na zasadaní vystúpil s príhovorom Samuel Jovankovič - predseda Spolku Slovákov z Juhoslávie, Michal Hronec - podpredseda Spolku Slovákov z Maďarska, Rudolf Hajduk - predseda Spolku Slovákov z Rumunska a Kristínka Kottrová z Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Na rokovaní sa zúčastnilo 58 krajanov, ktorí boli splnomocnení 17 člami. Privítali sme dvoch nových členov a spolu evidujeme 116 členov Spolku, čo je o 7 členov viac od minulého zasadania. Chcem sa všetkým poďakovať za účasť, za konštruktívnu a plodnú diskusiu a členom Výboru za organizáciu a obetavosť.

Dňa **4. 3. 2024** sme sa, na pozvanie Veľvyslanectva Bulharska na Slovensku, zúčastnili koncertu *Mladé operné hlasy z Bulharska* pri príležitosti 20. výročia vstupu Slovenska do Európskej únie. Vypočuli sme si 17 operných vstupov, medzi ktorými bola aj známa *Rusalka*. Koncert sa začal hymnou Bulharska, Slovenska a EÚ a pozdravom veľvyslanca Vasil'a Petkova, ministra Juraja Blanara a prezentáciou životopisov spevákov riaditeľky BKI Vanya Radeva. Zaspievali nám Stefani Krasteva (soprán), Yana Kočeva (mezzosoprán), Božidar Božhilov (bas), Joseph Slavov (baritón) a Michail Michajlov (tenor).

Z cyklu Podvečery

V januári sa konala prednáška na tému - *Daniel Blahoslav Krčúch a Ľudovít Žello*. Tému odprednášala Ing. Renáta Gombárová zo Spolku Slovákov z Maďarska.

Vo februári sa konala prednáška na tému - *Milan Michal Harminc*. Odprednášala RNDr. Oľga Fejdiová, CSc. zo Spolku Slovákov z Juhoslávie.

V marci sa konala prednáška na tému - *Ing. Alexander Sokolay DrSc-chemicko technologický inžinier, spoluzakladateľ vednej disciplíny ekotoxikológia*. Prednášal Ing. Michal Hronec.

Prednášky sa konajú každú tretiu stredu v mesiaci o 16:30 v Mestskej knižnici v Bratislave. Organizátorom je Združenie Spolkov dolnozemskej Slovákov - Spolok Slovákov z Maďarska, Juhoslávie, Rumunska a Bulharska.

Tešíme sa na ďalšie zaujímavé témy a pozývame všetkých do knižnice.

ZO ŽIVOTA SPOLKU

Dňa **14. - 17. 3. 2024** sa uskutočnila konferencia v Nadlaku, ktorú každoročne organizuje Demokratický zväz Slovákov a Čechov v Rumunsku. Konferencia sa koná na pamiatku narodenia Ondreja Štefanka. Tentokrát bola témou konferencie *Dolná zem a kontext slovenskej kultúry*. V priebehu dvoch dní sme si vypočuli 23 prednášok, ktoré budú publikované v zborníku. Na konferencii vystúpil profesor Botik s témou *Dolnozemskí Slováci so zreteľom na konštitucionálny a bádateľský záujem materskej krajiny v období 20. storočia* a predsedníčka Spolku s témou *Kultúra a tradície spôsobiť života Slovákov v Bulharsku*.

Dňa **14. 3. 2024** na centrálnom sídle Demokratického zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku bola udelená Cena Ondreja Štefanka. Jej tohtoročnými laureátmi sa stali Katarína Maruzsová Šebová z Maďarska za príspevok k rozvoju a propagácii slovenskej literatúry tvorenej v slovenskom zahraničnom svete a Ján Varšo zo Slovenska za príspevok k rozvoju, organizovaniu a diverzifikovaniu kultúrneho života a spolkovej činnosti v slovenskom zahraničnom svete. Srdečne gratulujeme!

Dňa **17. 3. 2024** sme s našimi najmenšími krajanmi navštívili Slovenské národné divadlo a pozreli si predstavenie *Nebojsa*. Január – rozprávkár si pre nás pripravil svoju káru príbehov, ktoré prekypovali dobrodružstvom, prekážkami, no tiež radosťou, a tak akurát dobrými koncami.

Na predstavení sa zúčastnilo 8 detí, ktoré od Spolku dostali darček vo forme vyškrabávacích obrázkov.

Tešíme sa na ďalšie stretnutie v divadle!

Dňa **22. 3. 2024** sme sa stretli s predsedom Spolku Slovákov z Juhoslávie Samuelom Jovankovičom, predsedníčkou Slovákov z Maďarska Evičkou Kmeťovou, podpredsedom Miškom Hroncom, predsedom Slovákov z Rumunska Rudkom Hajdukom a predsedom Združenia pre výskum genealógie dolnozemskej Slovákov Ľubomírom Kmeťom. Témou rozhovoru bola realizácia priestorov kultúrneho centra dolnozemskej Slovákov v Bratislave. Súčasťou centra by bola knižnica, čítareň, divadelné pódium, prednášková miestnosť s potrebným vybavením, stála etno-výstava a miestnosť na menšie podujatia.

ZO ŽIVOTA SPOLKU

TURNAJ TABLA

21. ročník

„Nech sa páči majstre.“

Spolok Slovákov z Bulharska usporiadal dňa 17. 2. 2024 tradičný turnaj v hre Tabla. Išlo už o 21. ročník, na ktorom sa zúčastnilo 18 hráčov, čo je o troch hráčov viac ako minulý rok. Aj tento rok sme sa stretli v Posádkovom klube na Košickej ulici. Rozhodcom súťaže bol Paľko Hekel, člen nášho Výboru. Hráči boli rozdelení do troch družstiev – profesionál, začiatovník a junior. V družstve junior si zahráli Helenka Koňariková (8 rokov) a Miško Tillinger (10 rokov), ktorému sa podarilo získať víťazný pohár a diplom za prvé miesto. Helenka si odniesla diplom „mimoriadna cena“. V družstve začiatovník si zmeralo sily 8 hráčov. Niektorí už s hrou mali skúsenosti z minulých rokov, no tento rok nám pribudli štyria noví hráči a dokonca sa Veronike

Sýkorovej, ako úplnej začiatovníčke, podarilo umiestniť na treťom mieste. Druhé miesto získal Juraj Kubovič a prvé miesto a putovný pohár si odniesol Peter Kubovič. V družstve profesionál zabojovalo taktiež 8 hráčov. Tretie miesto získal Jaroslav Ďuriš, druhé miesto Anna Koláriková, prvé miesto a putovný pohár získal Paľko Rozkoš podpredseda Spolku Slovákov z Rumunska.

Veľmi sa tešíme, že nám pribúdajú

noví hráči a tí ostrieľanejší postupujú medzi jednotlivými družstvami. Príkladom je Lukáško Kráľovič, ktorý sa tento rok rozhodol zabojsť v skupine profesionál. Aj keď sa mu nepodarilo umiestniť, medzi spoluhráčmi získal hráčske skúsenosti, ktoré určite využije budúci rok. A ktovie, možno si raz odnesie aj putovný pohár.

Priateľskú hráčsku atmosféru doplnila nová aktivita krajanov, a to zostavovanie hráčskeho slovníka. Mnohí z nás počuli od svojich rodičov, prípadne starých rodičov rôzne výrazy, ktoré počas hry používali. Potupne sa však z nášho slovníka vytrácajú. My by sme ich chceli zachovať, a preto sme sa rozhodli do budúceho ročníka zostaviť slovník s frázami, ako napríklad:

Spoločná fotka s víťazmi

**Družstvo "junior"
Miško a Helenka**

dubari – ak na kockách padnú dvojky (hádže sa dvoma kockami);
 d'ubeš – ak na kockách padnú päťky;
 d'use – ak na kockách padnú trojky;
 dušes – ak na kockách padnú dve šesťky;
 epici – ak na kockách padnú jedničky;
 kapia – ak sa kameňmi zakryjem (môžu to byť kombinácie napríklad 5:3; 4:2; 6:1, 3:1);
 klč – keď kocka padne na hranu;
 mars – jeden hráč je už v domčeku, zbiera kamene a druhý ešte nie;
 puleta - hracie kamene (krúžky);
 zarčeta – kocky

**Počas hry vládla priateľská
atmosféra**

**Začiatocníci sa učia od
profesionálov**

**"Nehráči" si kratáli chvíľu
v rozhovore**

**Tajomníčka Spolku Anna
Koláriková vypisuje diplomy**

Taktiež je zaujímavá hráčka kultúra, ktorú by sme chceli opäť oživiť, ako napríklad, keď porazený hráč by mal podať kocky protihráčovi a povedať: "моля майстор" (molja majstor – nech sa páči majstre).
 Hlavné však je, že sme sa, ako krajanovia, opäť stretli, spoznali sa nové rodiny, našli sa nové príbuzenské vzťahy a pribudli noví členovia Spolku, ktorých medzi nami srdečne vítam.

**Potešila nás aj vernisáž nášho
krajana Štefana Jancíka**

Tešíme sa na 22. ročník!

← ZO ŽIVOTA SPOLKU → PRIŠLO NÁM DO REDAKCIE

SPOMIENKY MARIE DOBIŠKOVEJ ROD. ČERVENÁKOVEJ NA ZÁJAZD DO BULHARSKA

*"Volám sa Marie Dobíšková rod. Červeňáková, bývam v Lukove u Znojma na južnej Morave.
Narodila som sa však vo Vojvodove v Bulharsku."*

Spolok Slovákov z Bulharska organizoval zájazd po stopách našich predkov v Bulharsku, súčasťou ktorého bola aj návšteva Vojvodova. Na návrh mojej netere Mariky Kubovičovej som sa rozhodla tohto zájazdu zúčastniť.

Prvá z ciest viedla aj do mestečka Kovačica v Srbsku, kde ma milo prekvapilo, ako si Slováci veľmi pekne udržiavajú svoju reč, zvyky, piesne. Privítali nás piesňami zo Srbska, postupne pridávali aj slovenské, až sa rozospievala celá sála. Vďaka patrí aj p. Balážovi, ktorý nás nielen milo privítal, ale aj zorganizoval ubytovanie a program a pri odchode si s nami zaspieval a zahral na harmonike.

Postupne sme navštívili aj kostol a faru, kde miestny farár veľmi pekne a pútavo rozprával o predkoch, rodinách, ktoré poznal aj osobne. Pri návšteve školy a škôlky nás milo prekvapila ľúbozvučná slovenčina ako slovom, tak i piesňami.

Potom sme sa presunuli do mesta Pleven v Bulharsku, kde sme boli ubytovaní v hoteli, odkiaľ sme každý deň organizovali výlety po dedinkách našich predkov. Vždy nás milo privítali chlebom a soľou. Ukázali nám školy, kostoly, ktoré postavili Slováci. Na cintorínoch sme hľadali slovenské náhrobky.

Potom naši krajanovia za pomoci miestnych obyvateľov hľadali a postupne aj nachádzali miesta aj domy, kde kedysi bývali ich rodiny.

Zúčastnili sme sa aj osláv príchodu slovenskej učiteľky

do Gornej Mitropolije. Deti aj miestny súbor nám predviedli vystúpenia z bulharskej aj slovenskej kultúry a folklóru. Súčasťou týchto osláv bolo odovzdanie školskej kroniky slovenskej p. učiteľky prostredníctvom predsedníčky nášho spolku Katky Koňarikovej, pani starostke Gornej Mitropolije. Oslava potom pokračovala na miestnej škole ďalším vystúpením a pohostením. Nakoniec zájazdu sme sa presunuli do Vojvodova, kde sa narodilo mnoho mojich predkov, ja, môj brat, moji rodičia, mali tu aj sobáš. Privítanie bolo veľmi milé. Hneď pri dverách autobusu nás privítali moje dve sesternice. Potom nás všetkých privítala pani starostka. Spoločne sme prešli dedinou, škola, ktorú postavili Česi, ale bohužiaľ už je schátraná.

Na cintoríne boli hroby mojej rodiny, ktorú som poznala aj osobne. Odfotili sme si kostol, ktorý postavili naši predkovia, ale v súčasnosti sa už nepoužíva. Potom nás sesternice pozvali k nim domov, kde pohostili nielen mňa, moju rodinu ale neodmietli ani členov zájazdu.

Nakoniec sme si spravili spoločnú fotku pred ich domom. Bol to síce krátky, ale o to srdečnejší čas strávený s mojou rodinou. Pri odchode a lúčení všetkým vypadlo pár slzičiek smútku aj šťastia. Preto veľmi pekne ďakujem všetkým, ktorí mi umožnili, aby som sa mohla zúčastniť tohto zájazdu a navštíviť svoju rodinu.

Ďakujem!

- Marie -

ZÁJAZD DO BULHARSKA 2023 OČAMI MILKY BOKNÍKOVEJ

Odkedy som sa vrátila z Bulharska, zo zájazdu organizovanom Spolkom Slovákov z Bulharska, neustále si pripomínam zážitky prežité v spoločnosti ľudí, ktorí majú väzby na Dolnú zem. Zdieľam ich so svojimi blízkymi, rozprávam o nich, ukazujem fotky. V časopisoch a knihách hľadám doplnujúce informácie. Zaujímajú ma rodinné väzby. Študujem rodokmene. Na každom kroku som sa stretávala s menovcami a s otázkou, či nie sme rodina. Žiaľ, nemám sa už koho opýtať. Jediným pamätníkom, ktorý by mi zodpovedal, to čo neviem, je

člen SSB Martin Mikuláš, ktorý sa minulý rok dožil krásneho veku „90“.

Je to bratranec môjho otca. Moja účasť na zájazde bola ohrozená kvôli zdravotným problémom. Mala som však silnú motiváciu. Nahovorila som na túto cestu aj moje mladšie sestry. Predstava, že pôjdeme všetky tri sestry, Milka, Anička a Jarka, spolu objavovať miesta, kde sa naši rodičia narodili a prežili mladosť, bola lákavá. Navyše aj ja som sa tam narodila. Rodičia odišli do Československa, keď som mala 10 mesiacov, takže z tohto obdobia

žiadne spomienky na Bulharsko nemám. Potešilo ma, že aj synovec, tridsiatnik, prejavil záujem ísť s nami. Je to dobré, že aj ďalšiu generáciu zaujíma história našich predkov.

Cestu sme absolvovali lietadlom. Keďže sme nemali na výber dátum odletu, museli sme obetovať návštevu Padiny a Kovačice a na záver zájazdu zas Vojvodovo. Škoda, veď naši predkovia prišli do Bulharska práve z Padiny. Pre nás bola dôležitá hlavne návšteva Podemu, rodisko nášho otca Michala Mikuláša a tiež moje a

návšteva Gornej Mitropolije, rodisko našej mamy Anny Rusnákovéj.

Zvyšok programu sme absolvovali spoločne. Stretli sme sa v Plevne v hoteli. Pleven sa nám páčil. Konštatovali sme, že od našej návštevy v mladosti sa zmenil k lepšiemu. Je plný zelene, vraj jedno z najzelenějších miest v Bulharsku. V parku sú fascinujúce vodné kaskády a veľa krásnych farebných fontán, sôch a detských ihrísk. Reštaurácie a kaviarne s terasami boli plné do neskorých večerných hodín. Práve bol nejaký sviatok, tak sa z parku ozývala hudba. Striedali sa rôzne kapely.

Taktiež architektúra historických budov je zaujímavá. Navštívili sme aj pamätník na vrchole kopca, epickú Panorámu Epopej 1877. Je venovaný oslobodeniu z 500 ročného osmanského područia. Keď ste vnútri, máte dojem, že ste sa ocitli v centre diania, že práve skončili boje. Veľké panoramatické maľby verne zobrazujú krajinu. Vidíte autentické predmety, mŕtvych vojakov, uhynuté kone, porozhadzované zbrane, polámané vozy.

Mladý sympatický sprievodca nám fundovane podal historický výklad.

Privítal nás perfektnou slovenčinou. Predstavil sa, že je Červenák z Gornej Mitropolije. Skrátka náš človek. Jedna naša účastníčka mu podala ruku a predstavila sa, že je tiež Červenáková. Našli sa dvaja príbuzní.

Ďalej vo výklade pokračoval po bulharsky, lebo ako nám povedal, rozumie všetko, ale rozprávať si netrúfa.

Nasledujúci program bol Podem a Brašljanica. Pri privítaní na radnici nemohli chýbať krojované Bulharky, pita a šarená soľ. Pochválila som sa starostovi, že som Podemčanka a že môj dedko bol nejaký čas v Podeme starostom a nielen on, aj jeho brat, otec Martina Mikuláša. Existuje kniha o histórii Mrtvice –

Podemu, kde sú aj ich fotografie.

Pri minulej návšteve v Podeme som sa zoznámila s najstarším občanom, ktorý mal 90 rokov. Pamätal si mojich príbuzných, čo potvrdil aj detailami z ich života. Bolo to dojímavé. Tento pán prišiel aj teraz. Hneď som sa mu prihlásila. Vyobľím ma. Roky ho poznačili, triasli sa mu ruky, ale pamäť má sviežu a stále je zhovorčivý. To, že znovu prišiel medzi nás, svedčí o tom, že mal ku Slovákom dobrý vzťah a využíva príležitosť obnoviť si spomienky.

V Podeme aj v Gornej Mitropoliji sú pomníky padlých vojakov v 1. aj 2. svetovej vojne. Sú tam pochovaní aj Slováci. Pri každej návšteve si ich uctíme položením vencov.

Už pri minulej návšteve som si všimla na pomníku v Podeme meno Mišo M. Mareček. Poznám Pavla Markuša, ktorého rodina pochádza z Podemu, Viem, že jeho matka bola rodená Marečková. Tak som sa opýtala, či ho pozná. Rozpovedal mi dojemný príbeh. Padlý vojak bol brat jeho mamy. Keď odchádzal na vojnu, prišiel sa so sestrou rozlúčiť. Bola tehotná, čakala prvé dieťa, najstaršieho súrodencu môjho známeho Pavla. Brat jej pri rozlúčke predpovedal, že bude mať chlapca, ale on ho žiaľ neuvidí, lebo sa z vojny nevráti. Tak aj bolo. Tentokrát už Mareček nebol pre mňa neznámy padlý vojak. Poklonila som sa mu a vyjadrila úctu aj v mene jeho rodiny.

Ďalšou nezabudnuteľnou udalosťou v Podeme, pre mňa a moje sestry, bola návšteva domu, kde žili naši rodičia aj starí rodičia a kde som sa ja narodila. Terajšia obyvateľka domu sa volá Jordanka. Keďže sme sa stretli už počas zájazdu v r. 2019, teraz ma privítala ako starú známu. Predstavila som jej aj ostatných mojich príbuzných, Z minulosti poznala už otcovho najmladšieho brata Pavla, ktorý pracoval v Bratislave na Ministerstve vnútra.

Bol v Bulharsku služobne. Vtedy navštívil aj Podem. Sprevádzali ho jeho bulharskí hostitelia. Jordanka sa chválila, že mala ministerskú návštevu a ukazovala nám fotky v albume. Poznala aj otcovho najstaršieho brata Jána, ktorý býval v Jevišovke. Jordanka bola dvakrát v Jevišovke. Pravdepodobne prišiel báči Jano do Podemu, ako my, navštíviť rodisko. Mal ženu Bulharku. Zrejme si s Jordankou padli do oka, a preto sa uskutočnili recipročné návštevy.

Jordanka je už vdova. Do nášho domu sa prisťahovala ako nevesta. Od svokrovcov vie, že keď si hľadali v Podeme bývanie, rozhodli sa pre náš dom, lebo bol najkrajší. To nás potešilo. Za tie roky prešiel úpravou. Je pekný aj teraz. Má peknú fasádu, aj bránu a pred domom peknú výsadbu.

Jordanka má deti v cudzine. Navzájom sa navštevujú. Hrdá mama a babka má v predsieni celú stenu obloženú ich fotkami. Aj my sme jej nechali nejaké fotky. Sú to fotky z našej minulej návštevy a aj fotky príbuzných, ktorí žili v tomto dome.

V Podeme sme navštívili slovenskú školu a kostol. Je mi smutno, že nie sú peniaze na ich údržbu a rekonštrukciu.

Otec nám rozprával, že ako malý chlapec musel strážiť na poli gerege (melóny). Kto vie kde to pole je?

Predstavovala som si, ako otec a jeho súrodenci sedeli v školských laviciach, ako šantili na dvore alebo ako už starší mládenec, člen Sokola, cvičil, alebo ako sa preháňal na koni po lúkach a po vode. Kone mal veľmi rád. Viem si predstaviť, keby žil a bol s nami znovu v Podeme, s akou radosťou by nám to všetko znovu rozprával a ukazoval.

V Brašljanici sa nám venoval starosta a pani učiteľka v dôchodku. Pani učiteľka je zanietená osvetárka, píše kroniku,

buduje archív, pozná históriu.

Navštívili sme aj miestnu škôlku. Pani vychovateľka sa obetavo stará o rómske detičky. Nacvičila s nimi program, ktorý nám predviedli. Potom nás pán starosta odviezol na cintorín, kde sme sa predierali cez veľkú trávu a dobrodružne pátrali po hroboch našich predkov. Podobne to bolo aj v Podeme a Gornej Mitropoliji.

Ťažiskový program zájazdu bol v Gornej Mitropoliji. Konala sa slávnosť pri príležitosti 100. výročia príchodu prvej slovenskej učiteľky Márie Matějovskej a 100. výročia založenia divadla.

Prišiel aj slovenský veľvyslanec v Bulharsku. Privítanie Slovákov v Gornej Mitropoliji bolo dojemné. Pred radnicou stála vari celá dedina. Dospelí aj deti. Pani starostka a vedúca Klubu dôchodcov všetkých vítali podaním ruky a živo reagovali na tých, ktorých si pamätali z minulej návštevy. Po tradičnom pohostení nasledoval dvojhodinový program, ktorý prebiehal pred plnou sálou. Slovenskú delegáciu privítal búrlivý potlesk. Nasledovali príhovory, tradičné aj moderné tance, spevy, recitácie, hra na hudobných nástrojoch. Všetko spestrené svetelnými efektami a prskavkami. Účinkovali malé deti, žiaci aj dôchodcovia. Priznám sa, že som mala hrču v hrdle a slzy na krajíčku. Keď som po skončení stretla pani starostku, nedokázala som skrýť dojatie. Objala som ju a poďakovala jej. Potom sme sa presunuli do záhrady Slovenskej školy. Tam nás čakala hostina, hudba, tanec, spev. My štyria sme sa vybrali pozrieť si dom našich predkov - Rusnákovcov. Ja som ho hľadala už v r. 2019 spolu so sesternicou Magduškou. Našli sme ho, ale nemal nám kto potvrdiť, že je to on, domáci neboli doma. Tentokrát sme ich zastihli. Vyviedli nás z omylu. V tom dome nikdy Slováci nebývali. Hľadali sme ďalej. Natrafili sme na miestneho

občana, ktorý od svojich rodičov vedel, že dom oproti obývali Rusnákovci. Fotili sme ho zo všetkých strán, nazerali cez plot do dvora. Predstavila som si mamu ako sa spolu so svojimi tromi súrodencami tam hrá pod dozorom našej láskavej babičky. Teraz je už dom opustený. Napriek tomu vyzerá celkom dobre. Nebola to ruina, akú našli niektorí naši účastníci zájazdu. Ja som ešte spolu s Darinkou Volekovou, členkou nášho Spolku, navštívila miestneho obyvateľa. Volá sa Georgi. Boli sme u neho aj minule. Je to taký miestny umelecký rezbár, osvetár, zaniatený dokumentarista. Jeho dom je ako múzeum. Okrem svojich a výtvorov manželky Petranky vystavuje rôzne dokumenty a fotografie. Medzi nimi sme videli aj portréty Darinky aj skupinovú fotku prvej návštevy krajanov v Gornej Mitropoliji. Každú návštevu obveseľuje hrou na harmonike.

Ja mám ešte jeden zážitok. Dala som sa do reči s ďalšími účastníkmi slávnosti. Mladým mužom a jeho mamou. Prišli z Bratislavy tým istým lietadlom ako my. Vraj ma už v lietadle videli. Zapamätali si ma podľa vlasov. Moja biela hlava svieti ako maják, tak nie div, že si ma všimli. Pri predstavovaní som sa pýtala na jej rodné meno. Bola Mikulášová.

Hovorím jej „Ved' aj ja“. Museli nastúpiť do auta, ktoré na nich čakalo, tak nebolo kedy ujasniť si naše korene. Dohodli sme sa, že na najbližšom stretnutí SSB si to ujasníme. Vraj, keby som si ju nepamätala, ona ma určite podľa vlasov nájde. Už sa teším.

Pobytom v Gornej Mitropoliji sa pre nás štyroch program skončil. Ráno nás čakal návrat domov. Svrne sme konštatovali, že nám bolo dobre, že na tieto pekné chvíle a zážitky nezabudneme. Jarkin syn Janko povedal:

„Mami, ďakujem, že si ma zobrala so sebou“.

Generál Ján Ambruš

* 19. máj 1899 – †20. januára 1994

Slovenský a československý dôstojník a vojenský pilot, v období medzi svetovými vojnami známy predovšetkým ako letecký akrobat a športový letec v dobe druhej svetovej vojny ako veliteľ 312.

československej peruti Royal Air Force.

Je jediným československým pilotom slovenskej národnosti, ktorý sa zúčastnil bitky o Britániu.

125. výročie narodenia a 30. výročie úmrtia generála Jána Ambruša

„Ján Ambruš, preslávený letec, akrobat, veliteľ 312. čs. perute v Británii, ktorý pri predstavovaní nemusel povedať nič, len svoje priezvisko Ambruš. Každému bolo jasné, kto to je. Jeho meno znelo ako výstrel. A medzi letcami to bol pojem.“ Uvádza túto spomienku na generála Ambruša Drahoslav Machala v knihe *Návrat do Itaky*. Spomienka patrila Miloslavovi Ambrušovi, bratrancovi generála.

To bolo vtedy. V čase jeho najväčšej slávy. Našou povinnosťou dnes je pripomínať si výnimočné osobnosti, ktoré zanechali hlbokú stopu v histórii. Nenechajme túto stopu zapadnúť prachom. Veď Ján Ambruš je náš druhý generál letec Slováč po generálovi Milanovi Rastislavovi Štefánikovi. Ale skôr ako sa dostaneme k samotnej osobe generála Jána Ambruša, oprieme sa o silu rodinnej tradície rodu Ambrušovcov, ktorý bol výrazným rodom na Dolnej zemi. Dostávame sa teda do obdobia vysťahovalectva Slovákov koncom 18. storočia, ktoré, aj keď nepriamo, ovplyvnilo osobnosť generála Ambruša. Vplyv rodinnej tradície, rodinného a etnického zázemia má bezpochyby dosah na utváranie osobnosti.

Zo zemľanky generálom

Sila rodinnej tradície

Meno Ambruš sa na Dolnú zem dostalo z Gemera zo Španieho Poľa, odkiaľ odišiel brdkár Ambruš do Slovenského Komlóša, ktorý mal dvoch synov Juraja a Martina. Z historického dokumentu Ondreja Seberíniho je zrejmé, že bratia Martin a Juraj Ambrušovci spolu s manželkami žili v jednej domácnosti a hospodárili na jednom majetku. V roku 1800 sa do rodiny narodil Ďord', ktorého vychovávali v evanjelickej

viere, viedli ho k múdrosti, pracovitosti a skromnosti, čo ho predurčilo, aby sa stal výnimočným nadlackým roľníkom. V jeho dome sa nachádzala knižnica s niekoľkými desiatkami kníh a sám bol autorom diela pod názvom *Nábožná čítanka, ktorou z prečítaných nábožných kníh najviac ze „Školy Krystové“ pro pospolitého lid věřící každého vyznání vypísal a zhotovil i vlastnými prácičkami a přídawkami rozmnožil Ďord' Ambruš rolník a presbyter na Nadlaku.*

V roku 1803 sa Ambrušovci presídlili do Nadlaku, kde sa zaradili k najrozvetvenejší nadlackým rodom a v roku 1899 prichádzajú do Bulharska. Medzi tými rodinami, ktoré sa do Gornej Mitropolije presídlili boli aj dvaja vnukovia Ďord'a Ambruša Pavol s manželkou Annou Suchánkovou a Ján s manželkou Annou Ľavrovičovou. Mesiac po príchode do Bulharska sa v zemníku, rodičom Jánovi a Anne narodil Ján Ambruš (19. mája 1899). Po otcovej smrti, ktorý zomrel

predčasne, po postrelení na poľovačke, odchádza Ambruš s matkou späť do Nadlaku. V literatúre môžeme nájsť niekoľko údajov, v ktorom roku to bolo. Ján Michalko, učiteľ v Bulharsku a autor knihy *Naši v Bulharsku* (Myjava, 1936) uvádza rok 1916 a tvrdí, že Ján Ambruš začal chodiť v Gornej Miropoliji do bulharskej školy. Zo spomienok Liliany Ambrušovej Szabadyovej, ktoré boli uverejnené v Ročenke Spolku Slovákov z Bulharska v roku 1992, sa dozvedáme rok návratu do Nadlaku 1905. Iné zdroje, o ktoré by sme sa mohli oprieť, sú spomienky pamätníkov. Niektorí tvrdili, že s Ambrušom chodili do školy v Gornej Mitropoliji. V knihe *Návrat do Itaky* (Drahoslav Machala, 1998) sa na dvoch miestach môžeme stretnúť s poznámkou, ktorá evokuje neskorší návrat do Nadlaku a to na strane 86, kde Machala uvádza: „...lebo mu to pripomínalo mladosť dolu z Gornej Mitropolije a Nadlaku.“ a na strane 89: „Pripomínalo mu zvonicu evanjelického kostolíka v Gornej Mitropoliji...“. Kedy sa teda Ján Ambruš vrátil s matkou do Nadlaku nie je jasné. Faktom však je, že Ján Ambruš mal ešte staršie sestry – Annu (1892), Máriu (1894), Alžbetu (1897) a so všetkými štyrmi deťmi sa Anna Ľavrovičová Ambrušová, po ovdovení, vrátila k rodičom do Nadlaku. Tam Ján Ambruš začal navštevovať slovenskú evanjelickú školu a od roku 1911 meštiansku školu v Nagyszentmiklósi s vyučovacím jazykom maďarským. Po skončení školy poradil matke evanjelický farár Ľudovít Boor, aby dala syna na vojenskú akadémiu. Sám farár Boor sa v tejto veci osobne angažoval a vybavil pre Jána Ambruša odporúčanie od učiteľa z meštianskej školy v Sinnicolau Mare. Ako nadaný žiak a polosirota získava štipendium na vojenskú akadémiu Ludowika v Budapešti.

Napriek tomu, že Ján Ambruš študoval v cudzojazyčnom prostredí a inonárodnom, jeho národné cítenie sa utužovalo, ako píše Machala v knihe *Návrat do Itaky*: „Zvláštne, že hoci na Janka Ambruša práve v čase dospievania, keď sa mladý človek najvýraznejšie formuje, pôsobili silné cudzie vplyvy, jeho slovenské národné povedomie si zachovalo hĺbku aj nosnosť. To dokazovalo, aké pevné zakotvenie mali deti slovenských evanjelikov, vo výchove, ktorých sa cirkevné a národné prirodzene spájalo.“

Štúdium vo Viedni

V roku 1915 nastúpil Ambruš do Delostreleckej kadetskej školy v Traiskirchene pri Viedni, kde mal zároveň možnosť stretnúť sa s mladými šľachticmi a rodinami majetnej buržoázie, kde sa priučil jemnému správaniu a obratnosti vo veľkej spoločnosti. V roku 1918 sa práve vo Viedni stretáva s JUDr. Ivanom Markovičom, tajomníkom Česko-slovenskej národnej rady v Paríži a ten Jána Ambruša, mladého kadeta presvedčil, aby po skončení delostreleckej vojenskej školy pricestoval do Bratislavy a vstúpil do armády nového česko-slovenského štátu.

Po skončení prvej svetovej vojny však Ambruš štúdium nestihol dokončiť v Traiskirchene a dokončil ho v auguste 1919 na Vojenskej akadémii v Hraniciach na Morave.

Príchod do Bratislavy

Rotmajster Ján Ambruš prichádza do Bratislavy v apríli 1919 a hlási sa u Ivana Markoviča, ktorý mu vybavil prijatie v kasárňach i zaradenie k vojsku. Nastupuje do takzvaných Hurbanových kasární, v súčasnosti s hlavným vchodom z Kollárovo námestia v Bratislave. V noci 14. augusta sa zúčastnil obsadenia bratislavského predmestia na

petržalskej strane. Podľa údajov uvedených v knihe *Návrat do Itaky*, o udalosti rozprával sám Ambruš kamarátovi Martinovi Kvetkovi. Vojaci, bosí, vyzbrojení len ručnými granátmi, sa na pontónoch preplavili cez Dunaj z brehu pri Lafranconi. Úlohou bolo prepadnúť nič netušiacu maďarskú stráž v strede železničného mosta. Ján Ambruš bol zaradený do skupiny delostreleckého práporu, ktorá sa na pontóne od Lafranconi spustila krížom k Pečenskému lesu. Rozhodujúce bolo, aby sa celý prepad uskutočnil bez výstrelu, ktorý by upozornil maďarskú stráž. Vojakom sa vtedy podarilo prekvapiť, odzbrojiť a eskortovať stovky maďarských gardistov a desať dôstojníkov. Tento prepad rozhodol o začlenení Petržalky k Bratislave.

Prevelenie do Ružomberka

Dňa 21. augusta 1919 odvelili rotmajstra Ambruša k horskému delostreleckému pluku číslo 201 v Ružomberku, kde zastával nižšie veliteľsko-štábne funkcie. Dňa 11. apríla 1920 nastúpil do zdokonaľovacieho kurzu pre mladších dôstojníkov na Vojenskej akadémii v Hraniciach na Morave, kde stretol vtedajšieho náčelníka Hlavného štábu česko-slovenskej armády francúzskeho generála Mauricea Pellého, ktorý v mene prezidenta T.G.Masaryka slávnostne otvoril akadémiu v Hraniciach na Morave. Práve tu sa zdôveril Ivanovi Markovičovi o svojom zámere stať sa vojenským letcom.

Zdokonaľovací kurz znamenal, že Ambruša povýšili do dôstojníckej hodnosti podporučíka, a to dňa 1. októbra 1920. Zo spomienok Liliany Ambrušovej, ktoré napísala pod názvom – *Život na krídlach* vieme, že Ambruš pôsobil na rôznych miestach v republike a zároveň absolvoval niekoľko odborných

Zlín Z-XIII a Ján Ambruš (1937)

zdroj: <https://picryl.com/media/zlin-z-xiii-a-jan-ambrus-1937-7e27c8>

ktoré trvali od dvoch do desiatich mesiacov. Po skončení kurzu ich vymenovali za letcov-pozorovateľov a po ďalšom výcviku, zväčša v útvare, sa stávali poľnými letcami-pozorovateľmi. Pilotmi mohli byť dôstojníci, rotmajstri, poddôstojníci i mužstvo. Pravda, pilotní žiaci najskôr absolvovali elementárny a potom pokračujúci letecký výcvik. Keď ho skončili, vymenovali ich za pilotov-letcov.

Vybraných jednotlivcov povolávali do Pilotnej stíhacej školy, v ktorej vrcholil výcvik stíhacích pilotov. V posledný marcový deň roku 1925 Jána Ambruša zaradili do trojmesačného kurzu delostreleckých pozorovateľov z lietadiel. V záverečnom hodnotení dosiahol veľmi dobrý prospech.“

V literatúre sa môžeme dočítať, že Ambruš práve počas presunu do Chebu stretol slávnú opernú speváčku Emu Destinovú. Práve Ema Destinová výrazne zasiahla do Ambrušovej kariéry, keď napísala odporúčací list veliteľovi leteckého pluku č. 1 v Prahe s prosbou o preloženie Jána Ambruša z jeho domovskej príslušnosti Vranova nad Topľou do Prahy. Ako príslušníka leteckého pluku 3 ho prideliili, dňa 1. júla 1925 do leteckého pluku 1 na

kurzov delostrelectva. Využíval teda akúkoľvek možnosť na zvyšovanie odbornosti. V roku 1921 absolvoval spojovací kurz v Kutnej Hore a v roku 1922 horolezecký kurz v Smokovci. Súčasne v rokoch 1921 – 1922 navštevoval Delostreleckú aplikačnú školu v Olomouci .

Dňa 1. októbra 1921 bol povýšený do hodnosti poručíka. V Ružomberku pôsobil päť rokov a v septembri 1924 ho premiestnili k samostatnému horskému delostreleckému oddielu 262 do Vranova nad Topľou, kde mu v roku 1925 udelili česko-slovenské štátne občianstvo.

ktoré bolo určené na prípravu, výcvik a výchovu všetkých kategórií leteckého personálu. Táto činnosť sa v 20. rokoch delila na výcvik výkonných letcov a výcvik technického a pomocného personálu. Medzi výkonných letcov patrili okrem pilotov tiež leteckí pozorovatelia, palubní strelci, ale aj pechotní, delostreleckí a jazdeckí pozorovatelia z lietadiel, ktorí boli určení pre súčinnosť svojho druhu vojska. Podľa francúzskych zásad sa pozorovateľmi mohli stať iba dôstojníci. Školili ich v kurzoch,

Začiatky leteckej kariéry

Začiatky Ambrušovho pôsobenia v radoch čs. letelectva sa datujú od marca 1925, keď začal navštevovať trojmesačný kurz delostreleckých pozorovateľov z lietadiel v Chebe. V knihe Drahoslava Machalu sa nachádza odsek, ktorý na základe poznatkov a článku Dr. Petra Švandu, CSc. opisuje jeho letecké začiatky. Citujeme:

„Na jar roku 1925 Jána Ambruša ako dôstojníka delostrelectva vyslali do vtedajšieho Leteckého učilišťa v Chebe. Učilište bolo v tom čase jedným univerzálnym strediskom,

**Spoločná fotky so žiakmi pilotnej školy aeroklubu vo Zvolene.
Ján Ambruš s kyticou**

[https://www.valka.cz/15550-Prilis-rychly-strelec-Zlín-Z-XIII-a-Ján-Ambruš-\(1937\)](https://www.valka.cz/15550-Prilis-rychly-strelec-Zlín-Z-XIII-a-Ján-Ambruš-(1937))

**Ján Ambruš pred Tatrou T-101 / OK-TAO po návrate z Chartúmu.
Na fotke s manželkou Emou a Vojtěchom Matěnom s manželkou a
synom krátko po pristátí na letisku v Ruzyni**

zdroj: Návrat do Itaky (Machala, 1998)

letisko Kbely pri Prahe a do hodnosti nadporučíka bol povýšený dňa 24. októbra 1925. Od januára do polovice júla 1926 absolvoval XII. kurz pozorovateľov z lietadiel, ktorý ukončil s veľmi dobrým prospechom a bol zaradený do funkcie taktického pobočníka I. perute leteckého pluku 1. Od septembra 1927 pôsobil ako zástupca veliteľa 81. letky.

V knihe Návrat do Itaky sa môžeme dočítať zaujímavosť, ktorá negatívne zapôsobila na Jána Ambruša, citujeme: „V leteckom životopise nadporučíka Jána Ambruša je ešte jedna zaujímavá zákruta. Hoci ho výnosmi ministerstva národnej obrany 1. októbra 1926 vymenovali za letca-pozorovateľa a od 1. júla 1927 za letca-poľného pozorovateľa, čo už znamenalo nástup do priamej činnjej leteckej aktivity, náhle, z čista-jasna prišiel rozkaz, aby od 20. októbra 1927 nastúpil na ministerstvo národnej obrany, kde v pozícii úradníka-referenta zotrval do konca septembra 1928. Pre nadporučíka Jána Ambruša to bol rok mučenia pri plnom vedomí. Keď vyzrel von oknom z kancelárie a videl modrú

oblohu, preklínal, že aj tento deň stratil.“

K pražskému leteckému pluku č. 1 sa vrátil v októbri 1928 a na jar 1929 bol vyslaný na mechanický kurz určený pre nižších dôstojníkov do Prostějova, kde sa venoval aerodynamike a leteckej technike. Tento kurz sa skončil 18. mája 1929 a Ambruš ho ukončil s vynikajúcim prospechom a potom na vlastnú žiadosť odchádza do pilotného kurzu v Prostějove vo Vojenskom leteckom učilišti, kde bol od 1. júna do 7. septembra 1929.

Dňa 1. októbra 1929 bol povýšený na kapitána a 15. novembra 1929 absolvuje výcvik pilot stíhač.

Pilot akrobat

Kapitán Ambruš odchádza v novembri 1929 opäť do Prahy, do leteckého pluku 6 so zaradením do funkcie II. pobočníka veliteľa pluku, ale o štyri mesiace, koncom marca 1930 ho posielajú do funkcie všeobecného leteckého referenta na 1. oddelení III. leteckého odboru ministerstva národnej obrany. Až 1. augusta 1931 vymenovali Ambruša

za poľného pilota-letca a prevelili ho k pražskému pluku č. 6 do Ruzyně a 30. septembra dostal funkciu veliteľa 43. letky a odvtedy sa datuje Ambrušova úspešná dráha športového pilota.

Na jar v roku 1932 absolvoval kurz lietania v noci podľa prístrojov. Výborné schopnosti akrobata predviedol v septembri v roku 1932 počas leteckého dňa v Prahe a 1. októbra 1932 bol povýšený na štábného kapitána. O rok neskôr, 1933, pri armádnych leteckých dňoch v Prahe, viedol Ambruš akrobatickú skupinu.

Na prelome rokov 1932 a 1933 od 2. novembra do 31. januára 1933 absolvoval, opäť s vynikajúcim prospechom, kurz veliteľov letiek a už na jar v roku 1933, v marci až v máji, ho služobne vyslali do Poľska na výmenu leteckých dôstojníkov. V dňoch 24. a 25. mája sa zúčastnil na II. medzinárodnom stretnutí letcov, ktoré usporiadal Aeroklub z Varšavy. Na medzinárodnom nebi Štábný kapitán Ján Ambruš, popri funkcii veliteľa stíhacej letky, absolvoval výcvik leteckej akrobacie a 10. septembra 1933 na Armádnom leteckom dni v Prahe mohol ukázať svoje zručnosti. Najväčšiu pozornosť pútala akrobacia na novom type stíhacieho lietadla a skupinová akrobacia sedemčlenného roja lietadiel, v ktorom lietal aj Ambruš. Celú jar v roku 1934 venoval príprave na Svetový pohár v leteckej akrobacii v Paríži. Dňa 9. a 10. júna sa zúčastnil súťaže v akrobacii jednotlivcov, kde získal 8. miesto. Za svoj výkon na týchto pretekoch získal od Zväzu čs. letcov postriebrený alpakový pohár. Začiatkom júla 1934 sa pripravoval na letecký deň, ktorý sa konal vo Vajnorochoch, pri príležitosti narodenín Ambrušovho leteckého vzoru generála Milana Rastislava Štefánika. Na týchto leteckých dňoch predviedol roj siedmich lietadiel tzv. Čertovo koleso. Išlo o

lietanie siedmich lietadiel v uzavretom vertikálnom kruhu v pomerne malej výške.

V máji v roku 1935 vystúpil s ukázkami akrobacie na Prvom leteckom dni v Piešťanoch, kde sa zoznámil so spisovateľom Vojtechom Zamarovským, jeho veľkým obdivovateľom. V tom istom roku v septembri sa zúčastnil II. národného letu ČSR na letisku v Prahe a vo vysokej akrobacii obsadil druhé miesto. Prestížne bolo pozvanie v roku 1936 a účasť na súťaži v akrobacii v Rangsdorfe v Nemecku pri príležitosti XI. Olympijských hier v Berlíne. Ambruš sa v tejto súťaži umiestnil na 8. mieste a dostal pozvanie, aby sa aj s manželkou zúčastnil olympiády ako čestný hosť.

Hviezda diaľkových preletov

Okrem pretekov v akrobacii sa Ján Ambruš zúčastňoval aj diaľkových preletov, v ktorých získal niekoľko ocenení a uznaní. Populárne boli Medzinárodné preteky turistických lietadiel Európou, ktoré organizovali poľskí letci od 28. augusta do 16. septembra 1934. Išlo o okruh dlhý 14 313 kilometrov a z 34 letcov sa Ambruš umiestnil na 4. mieste.

Vďaka Ambrušovi získalo Česko-slovensko prvú cenu v súťaži národných tímov. V tomto období, 30. septembra 1934 ho odvelili z postu veliteľa 43. stíhacej letky z pražského leteckého pluku č. 6 do Vojenského technického a leteckého ústavu v Letňanoch pri Prahe a zaradili do funkcie veliteľa 1. pokusnej letky skúšobného leteckého oddielu v II. odbore.

Za výkony, ktoré Ambruš predviedol, bol 1. júla povýšený do hodnosti majora letectva.

Začiatkom roku 1937 dostal, už major Ambruš, pozvánku na III. ročník medzinárodných pretekov od Kráľovského egyptského aeroklubu. Išlo o národné preteky pod názvom

Návšteva nemeckej leteckej delegácie na letisku Piešťany

zdroj: Vojenský historický ústav

Okružný let nad oázami Egypta, za ktorý mu šéf Baťovských závodov Ján Baťa, poslal z Chicaga z USA lietadlo typu Zlín XII.

Svetovú slávu mu priniesol diaľkový prelet na trati Praha – Chartúm, ktorý uskutočnil so svojim mechanikom Vojtěchom Matěnom v máji v roku 1938. Preleteli vzdialenosť 4320 km, čo bol svetový rekord, ktorý nebol ďalších 40 rokov preknaný pre malé športové lietadlá.

Návrat do Česko-slovenska i útek zo Slovenska

V marci roku 1939 sa Ján Ambruš z Vojenského technického a leteckého ústavu v Letňanoch vrátil na Slovensko na základe vymenovania za prednostu a veliteľa letectva ministrom národnej obrany Slovenského štátu podplukovníka Ferdinanda Čatloša. Situácia však bola v tých časoch zložitá a už po pár dňoch od vymenovania nastal konflikt medzi Slovenskom a Maďarskom, a to vstupom maďarských jednotiek cez Podkarpatskú Rus na hranice východného Slovenska. Základňa slovenského letectva bola v Spišskej Novej Vsi, a preto sa ju Maďari

rozhodli bombardovať. Nálet si vyžiadal dvanásť životov. Faktom však je, že major Ambruš predložil návrh útoku na Budapešť, ktorý bol zamietnutý pravdepodobne z dôvodov diplomatických rokovaní. Jána Ambruša výnosom ministerstva národnej obrany od 5. mája ustanovili za veliteľa letectva v Hlavnom veliteľstve v Bratislave a dňa 19. mája 1939, v deň jeho štyridsiatych narodenín, povýšili do hodnosti podplukovníka letectva.

Dňa 3. septembra Ambruš ilegálne odišiel cez Maďarsko a Juhosláviu do Francúzska. Predchádzalo tomu napätie medzi Ferdinandom Čatlošom, nepokojmi medzi letcami, komplikovaná politická situácia a pravdepodobne manipulatívna kampaň namierená proti nemu s cieľom odstrániť ho z postu veliteľa letectva. Ambruš podal demisiu 1. augusta 1939.

Francúzsko a Veľká Británia

V čase, keď prišiel do Paríža, podpisovala sa dohoda o obnovení česko-slovenskej armády vo Francúzsku. Ambrušovi uznali hodnosť majora a 2. októbra 1939 prideliť do Vojenskej správy Čs. národného výboru ako dôstojníka

leteckého odboru. Dňa 15. apríla 1940 ho preradili na leteckú základňu do Chartres, kde absolvoval výcvik stíhača na francúzskych lietadlách a nastúpil k poľnej stíhacej jednotke, kde začínal aj M. R. Štefánik. Stal sa jediným čs. letcom slovenskej národnosti, ktorý sa zúčastnil bitky o Francúzsko. Po jeho kapitulácii odišiel Ambruš do Veľkej Británie, kde ho dňa 12. júla 1940 prijali do Kráľovského vojenského letectva (Royal air force – RAF) a 17. augusta zaradili zo zálohy 310. stíhacej perute do bojového výcviku v Sutton Bridge. Dňa 10. septembra 1940 sa stal prvým česko-slovenským veliteľom 312. čs. stíhacej perute.

Nasledovalo však obdobie, ktoré Ambrušovi uškodilo a v dôsledku toho ho aj 17. decembra 1940 odvelili na Inšpektorát česko-slovenského letectva v Londýne. V literatúre sa o udalosti môžeme dočítať rôzne špekulácie, faktom však zostáva, ako uvádza Machala: „...že čs. roju pred štartom ani neskôr rádiom neposkytli veľmi dôležitú informáciu o tom, že v ich priestore budú hliadkovať výnimočne aj Blenheimy.“ Ambruš zle identifikoval lietadlo, ktoré sa podobalo Junkersom Ju 88 a zostrelil ho. Lietadlo patrilo detašovanej jednotke 29. britskej perute v Ternhille.

Kanada

Inšpektorát česko-slovenského letectva v Londýne neskôr vymenoval Ambruša za pridelenca nad leteckým výcvikom v Crosforde a dňa 7. marca 1941 bol druhýkrát povýšený na podplukovníka. Ako píše Vojenský historický ústav: „Exilové vedenie čs. MNO v Londýne hodlalo využiť Ambrušov záujem o politiku, ako aj vynikajúce vystupovanie, jazykovú vybavenosť a športovú slávu na plnenie úloh spojených s náborom nových

príslušníkov do čs. armády.“ Dňa 13. júna 1941 požiadal velenie RAF o prepustenie zo služby a do júna sa pripravoval na misiu v Kanade. Základnou úlohou misie bol dobrovoľný nábor Slovákov a Čechov do čs. armády proti Nemecku. Poslanie Ambruš plnil od júna 1941 do februára 1943, kedy bol vymenovaný za vojenského a leteckého atašé pre Kanadu. V Kanade sa podplukovník Ambruš stretol napríklad aj s mladším bratom anglického kráľa, vojvodom z Kentu, pri jeho návšteve Winnipegu.

Návrat do Československa a útek do USA

Pred návratom do Československa ho 7. marca 1945 povýšili na plukovníka letectva. V tomto období navštevuje bývalú manželku Emu Schillerovú, ktorá sa s matkou vrátila po piatich rokoch z koncentračného tábora v Ravensbrücku. V októbri toho istého roku ho ako plukovníka povolali do funkcie veliteľa letectva 4. oblasti, ktoré sídlilo v Bratislave na Panenskej ulici. Na tejto budove má Ambruš aj pamätnú tabuľu. Do hodnosti brigádneho generála, bol za zásluhy v boji proti fašizmu povýšený, splatnosťou odo dňa 1. decembra 1945. Do hodnosti ho vymenoval prezident republiky Eduard Beneš dňa 27. apríla 1946. V histórii sa tak generál Ambruš stal druhým Slovákom, ktorému bola udelená hodnosť generála letectva po M. R. Štefánikovi.

V máji v roku 1946 ho v parlamentných voľbách zvolili za poslanca Národného zhromaždenia za Demokratickú stranu a v marci 1948 opúšťa Bratislavu. O jeho ilegálnom odchode sú taktiež vedené diskusie. V knihe Návrat z ltaky sa píše o úteku nákladným autom pivovaru Stein a z letiska Vajnory lietadlom, ktoré pristálo na

rakúskom letisku vo Schwechate, kde ho čakal džíp s americkým dôstojníkom. Z Viedne plánoval odísť do USA.

Na stránke Ústavu pamäti národa sa dozvedáme, že to, že generál Ambruš dostal príkaz a odviezlo ho nákladné auto pivovaru Stein do Vajnory, kde bolo pripravené lietadlo, ktoré sám generál Ambruš pilotoval a odletel s tým lietadlom do Schwechatu do Rakúska, nie je pravda. Podľa pamätníka Ota Batelku žiadne lietadlo nebolo. Generál Ambruš odišiel tou istou cestou cez rieku Moravu v Hochštetne tak, ako odišiel Lettrich s bratom do exilu. Pre poriadok uvádzame obe tvrdenia.

Posledné roky

Ján Ambruš ešte pred dorúčením prepúšťacieho dekrétu z armády od členov KSČ odišiel do exilu v USA a v decembri 1948 mu odňali vojenskú hodnosť. Tu sa stal jedným so spoluzakladateľom Rady slobodného Československa, uplatnil sa ako konštruktér a po odchode do dôchodku žil v domove seniorov v Chicagu. V roku 1991 sa dočkal rehabilitácie, vrátili mu hodnosť brigádneho generála a prezident ČSFR ho povýšil do hodnosti generálplukovníka.

Generál Ambruš sa túžil vrátiť späť na Slovensko, kde chcel aj zomrieť a pochovaný chcel byť v Nadlaku v hrobe jeho matky. O pláne návratu sa hovorilo s prezidentom Michalom Kováčom v roku 1993, ale zdravotný stav generála návrat nedovoľoval. Predseda vlády Vladimír Mečiar pri svojej ceste do USA doviezol Jánovi Ambrušovi novú slovenskú generálsku uniformu.

Generál Ján Ambruš zomrel 20. januára, hoci v literatúre sa stretávame s dátum 21. január, vo veku takmer 95 rokov. Urnu doviezol do Bratislavy minister obrany SR Pavol Kanis v máji 1994 a zároveň

Delegácia Zväzu letcov ČR

z'áva – Miroslav Janeček (Canada), Ernest Pokorný (USA), Miroslav Beran, cpt. ČSA, Erik Kvasnička cpt. ČSA. Návšteva nemeckej leteckej delegácie na letisku Piešťany

zdroj: Súkromný archív rodiny Ambrušovej

sa postaral o štátny pohreb so všetkými vojenskými poctami. Rozlúčka s generálom sa konala vo foyer v Divadle P.O. Hviezdoslava a pochovaný je na cintoríne v Bratislave v Slávičom údolí. Drahoslav Machala zaznamenal v knihe *Návrat do Itaky* spomienku z rozlúčky, ktorú uvádzame tak, ako je uvedená v knihe: „Začul som, ako nejaký hlas opakovane vyvoláva moje priezvisko. Prihlásil som sa u panej stredného veku, ktorá si ešte raz overila, či sa volám Drahoslav Machala. Bola to pani profesorka Dagmar Hlôšková. Vytiahla z igelitovej tašky vrečko s hlinou a povedala mi: Toto je prst zeme z hrobu generálovej mamičky Anny Ambrušovej z Nadlaku. Posiela vám to evanjelický farár z Nadlaku Dušan Saják. Vy vraj už budete vedieť, čo s tým urobiť!“

Želanie generála Ambruša byť pochovaný s mamičkou v Nadlaku sa tak aspoň takto vyplnilo.

Rodinný život a osobnosť generála Ambruša

Generál Ján Ambruš sa oženil 1. októbra 1931 s Emou Schillerovou. Svadbu mali v kostole Svätej Ludmily v Prahe, no manželstvo sa neskončilo šťastne. Druhou známostou mu bola Elena Galová v roku 1946 v Bratislave.

Svedectvo o charakterových črtách generála Ambruša nám môžu poskytnúť len pamätníci. Najbližšia mu bola sestra Erka, ktorá mala dcéru Betku a práve tá sa o svojom ujovi vyjadrila, že bol skromný a šlachetný – to boli typické vlastnosti tohto vzácneho muža. Prednosta leteckého odboru generála Karela Janouška v hodnotení píše: „Citlivý, temperamentný, ctižiadostivý, distingvovaný a veselý. Bystrý, rozhodný, iniciatívny. Rád sa zapodieva technickými problémami. Má vynikajúce vojenské vystupovanie.“

Vyznamenania, pocty a pamätné tabule

Rád Milana Rastislava Štefánika III. triedy

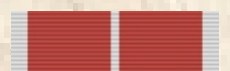
Československý vojnový kríž 1939

Československá vojenská medaila za zásluhy

Československá medaila za chrabrosť pred nepriateľom

Dôstojník Rádu britského impéria

Hviezda 1939–1945, so sponou za účasť v bitke o Britániu

Rád rumunskej koruny

Rozkazom prezidenta Slovenskej republiky č. 8 zo 16. septembra 2003 bol leteckej základni v Prešove zapožičaný čestný názov Letecká základňa generálpukovníka Jána Ambruša.

Pamätná tabuľa umiestnená na budove v Bratislave na Panenskej ulici, kde sídlilo veliteľstvo letectva 4. oblasti pre Slovensko. Pamätnú tabuľa dali osadiť Spolok Slovákov z Bulharska a Spolok Slovákov z Rumunska.

V Bratislave je taktiež pomenovaná ulica po generálovi – Ambrušova ulica na Trnávke.

V Londýne na Nábřeží kráľovnej Viktórie sa nachádza pamätník tým, ktorí bojovali v druhej svetovej vojne o Anglicko. Na pamätníku je vyryté S/Ldr.J. Ambruš.

Príspevok o slovenskom ochotníckom divadelníctve v okupovanej Báčke v rokoch 1941 – 1944

Staré príslovie Keď rinčia zbrane, múzy mlčia je všetkým nám veľmi dobre známe. V období vojen sa všetka ľudská energia, všetok potenciál toho - ktorého štátu, tej – ktorej spoločnosti sústreďuje na zabezpečenie dobrej vojenskej sily, ako nevyhnutného predpokladu na zabezpečenie víťazstva.

Spoločenský život sa utlmuje, kultúra stagnuje. Umelci: spisovatelia, maliari, skladatelia a pod. tvoria v zákutí, v samote, bez väčšieho spoločenského kontaktu, izolovaní. Toto všetko neplatí pre tých umelcov, ktorí dostali spoločenskú objednávku od mocipánov svojimi dielami „skultúrniť“, ospravedlniť alebo poľudštiť svoju agresivitu, svoje zábery viesť vojnu.

H r a ť č i n e h r a ť ?

Divadlo ako osobitný fenomén kultúry je jedným z faktorov zveľaďovania ľudského ducha a ako kolektívne umenie si vyžaduje z pohľadu tvorcov celý rad jednotlivcov: potrebuje autora divadelného diela, režiséra, scénografa, ľudí, ktorí vyberú kostýmy, kulisy, rôzne iné rekvizity a najmä hercov. A vo vojne toto všetko zabezpečiť je hotový husársky kúsok, najmä ak ide o okupované územia a tam žijúce národy.

A práve takáto situácia sa zrodila pre slovenskú národnosť vo vojvodinskej oblasti Báčka v období druhej svetovej vojny.

Môžeme si položiť otázky: Je možné byť okupovaní, zaznávaní, využívaní a zneužívaní a tváriť sa že je všetko v poriadku a veselo si organizovať spoločenský život? Je morálne, etické, v neľudskom fašistickom spoločenskom systéme organizovať divadlo, hrať na doskách, námestiach alebo v domoch kultúry majúcej na zretelii, že uvedený politický systém a spoločenské pomery sú pre ľud neprijateľné? Je lepšie sa uzavrieť, nekomunikovať, rezignovať...?

Teda – hrať či nehrať – ale nie iba v divadle ale aj inde. Mimochodom napríklad v športe, vo futbale. Počas okupácie Báčky v rokoch 1941 – 1944 sa futbal hral. Slovenský športový klub v Petrovci, známy SŠK, hrával svoje zápasy a

vyhrával. Tak napr. v septembri vyhral SŠK 15:2 (6:1) nad AK Zenta¹ a najlepší hráč SŠK Pavel Benka skóroval až päťkrát, alebo v apríli roku 1942 vyhral 11:0 (4:0) nad SK Ada 2 v majstrovskom zápase. Boli to futbalové kluby z miest s prevažnou väčšinou maďarského obyvateľstva. Viete si predstaviť to oduševnenie, tú radosť, hrdosť, že Slováci zvíťazili, že športovo úplne degradovali a potupili Maďarov, okupantov. A ešte aké veľké potešenie a radosť sa niesla Petrovcem a v iných slovenských báčanských dedinách keď SŠK Petrovec zdolal v pomere 4:1 (2:0) druholigové mužstvo Bekescabi MÁV z Bekešskej Čaby. Aj takto báčanskí Slováci bojovali proti maďarizácii, proti okupantom... Podme k divadlu. Prvé divadelné ochotnícke predstavenie v okupovanej Báčke v slovenskom jazyku v slovenských obciach bolo v Hložanoch.

Uvádzam citát:

„Hložianski športovci organizovali kultúrny program v sobotu 4. septembra na ktorom J. Lovás zaspieval slovenské ľudové piesne... Nasledovala báseň Jána Feketeho Okno noci a potom divadelné predstavenie od Miloševiča veselohra Vysoký host“ ... ktoré by sa zaronili do priepadliska zvyčajnosti, keby nebolo hercov ako Elenka Marčoková, J. Pagáč, J. Činčurák, ktorí na javisko vyniesli

živé slovo, tep srdca a nenútenú, prirodzenú hru, pohyb a život...“

Článok je nepodpísaný a vyšiel v Slovenskej jednote v roku 1941.

O tomto divadelnom predstavení máme aj iné pramene. V publikácii Hložany 1756 – 1986 z roku 1986 autor Samuel Fekete na stranách 96 - 98 detailne píše, medziiným aj toto: „...už v nedeľu 5. októbra 1941 v Hložanoch, v Srnkovej krčme (predtým Šeprákovej) organizovalo divadelné predstavenie Vysoký host. Hru poslovenčil a nacvičil Ján Fekete. Spomínaný vybral hru, rozdelil úlohy... Mladíci už výberom hry chceli manifestovať juhoslovanskú príslušnosť, spolupatričnosť a vlastenectvo. Na kultúrnom večere návštevníci počuli aj úryvky z jednoaktovky Andreja Siráckeho,v prednese Eleny Marčokovej a Jána Feketeho, oblečených do našich vyšívajúcich slovenských krojov... Režisér hry Vysoký host do prekladu zaplietol niektoré vety, ktoré naznačovali, že vysoký host prichádza do mesta, ale je neželateľný, s podčiarknutím, že ho treba zosmiešniť...“

Ďalší prameň o tomto divadelnom predstavení sú spomienky hlavného organizátora a režiséra Jána Feketeho, ktorý sa ilegálne dostal 1. novembra 1942 na Slovensko a tu si zmenil priezvisko na Čierny. V publikácii Hložany, vydanéj roku 1998, Ján Čierny napísal svoje spomienky.

Divadelnému predstaveniu z 5. októbra roku 1941 venoval značnú pozornosť. Väčšinou sa zhoduje s konštatovaním svojho brata Samuela Feketeho, o čom som sa už zmienil, ale niektoré veci upresňuje. Tak napr.: „... *Len čo sa veci po príchode maďarského vojska trochu upokojili, zohnal som hru juhoslovanského autora (meno už neviem) nazvanú Vysoký hosť... Za hlavného herca som vytypoval Jozefa Marčoka ml., ktorý neskôr prijal meno Dragutin. Bol to predsa vynikajúci herec, ktorý ako žiak petrovského gymnázia predtým obsadzoval hlavné úlohy... Jožo však zaujal iné stanovisko: hru čítal, nech sestra Elena hrá...už sám výber hry juhoslovanského autora po príchode maďarských okupantov bude mať v okupovanom prostredí určitý ohlas, to všetko mi schvaľuje, ale sám hrať nebude, pretože má iné roboty, a ja som hneď pochopil, aké... Divadelné predstavenie som kompletne pripravil, aj s povolením od richtára. Symboliku na javisku s lúčom svetla, a repu... som vymyslel spolu s Miškom Šárikom...*“

Elena Marčoková ukazovala na repu, ktorá bola pripravená pre vysokého hosťa, ako pre slona a tým sa mal hosť zosmiešniť – teda zosmiešnení mali byť maďarskí okupanti. Divadelné predstavenie

Jozef Marčok Dragutin

malo veľký úspech a ohlas.

Po divadelnom predstavení bola zábava, mládež sa dobre bavila, ale práve v tú noc maďarskí agenti začali so zatýkaním antifašistov a diverzantov, ktorí podpálili konope v Petrovci ako aj na iných miestach. Mnohí boli odsúdení na dlhoročné väzenie a šiesti mladíci z Petrovca boli dňa 28. októbra 1941 popravení obesením. Nastalo obdobie silných represálií.

Veľký politický vplyv na báčanských Slovákov mala vtedajšia Strana slovenskej národnej jednoty (SSNJ), politická strana Slovákov v hraniciach vtedajšieho Maďarska. Jej predsedom bol Dr. Emanuel Böhm. Vydávala noviny Slovenská jednota, orientovaný pronárodne a s určitou antifašistickou črtou.

V Slovenskej jednote od leta roku 1942 pracovali ako redaktori poprední spoločenský a kultúrni dejatelia báčanských Slovákov – profesori slovenského gymnázia, ktoré bolo redukované na meštiacku školu, a ktorých zo školy vyhodili: Dr. Andrej Sirácky, Dr. Michal Topol'ský, spisovateľ Ján Čajak ml. Okrem nich tu pôsobil aj básnik Juraj Mučaji, ktorého vyhodili zo služby učiteľa v Kulpíne.

Noviny mali veľký počet predplatiteľov v báčanských slovenských obciach – v Petrovci

800, v Pivnici a Hložanoch po 600, v Kysáči 400, v Kulpíne 150 a v Selenči 80.

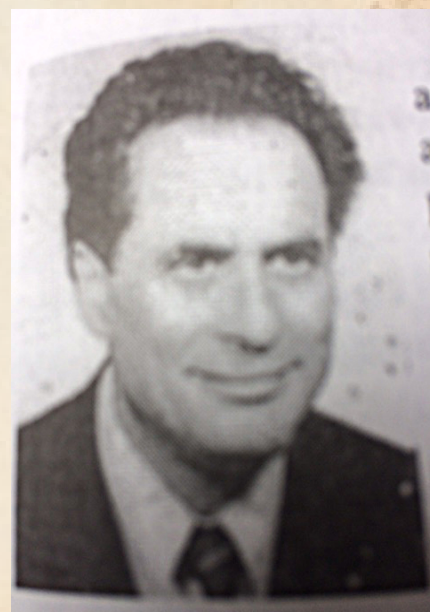
Na priam neznesiteľné pomery v školstve a kultúre vôbec, v ktorých sa nachádzala slovenská menšina na pripojených oblastiach v Maďarsku, upozornil koncom roku 1941 Dr. Emanuel Böhm v úvodníku uverejnenom v Slovenskej jednote. V ňom formuloval kultúrny program, kde načrtol najmenšie požiadavky Slovákov – založiť slovenské škôlky, školy až po stredné – obnoviť prácu slovenského gymnázia v Petrovci, povoliť prácu Matici slovenskej so sídlom v Petrovci a iné.

V júli roku 1942 SSNJ na svojom druhom zjazde vytvorila kultúrnu komisiu s odborníkmi, medzi ktorými bol aj divadelný. Tento odbor mal 8 členov, dvoch z Báčky. Na jeho čele bola učiteľka a spisovateľka z Petrovca Adela Petrovičová rodená Čajaková a členom bol aj študent Ján Fekete (neskoršie si zmenil priezvisko na Čierny) z Hložian.

Divadelný odbor sa zväčša opieral o prácu členov, ktorí pracovali v Edícii Slovenskej jednoty, v ktorej vyšli aj ich práce. Tak napr. v tejto edícii vyšla aj divadelná hra Adely Petrovičovej *Inžinier Hora*, dráma v troch dejstvách ako 3. zväzok, vytlačila Kníhtlačiareň účastinárskej spoločnosti v Petrovci roku 1942.

Andrej Sirácky

Ján Čierny

Matica slovenská v Srbsku

O tejto divadelnej dráme napísal redaktor Slovenskej jednoty Juraj Mučaji kritickú poznámku pod názvom Zuniace kroky.

Dr. Emanuel Böhm 13. júna 1942 podal predsedovi vlády Maďarského kráľovstva Dr. Miklósovi Kállaymu Memorandum Slováci v Maďarsku, v ktorom ukázal na všetky nespravodlivosti, ktoré boli vykonané voči slovenskej menšine na pripojených územiach v Maďarsku (teda aj v Báčke) a formuloval aj patričné požiadavky.

V časti II. v oblasti kultúry z 30 požiadaviek väčšina sa vzťahuje na školstvo. Sú tu ale aj tieto požiadavky:

- Otvoriť znovu obecné a iné slovenské knižnice na anektovaných územiach.
- Schváliť stanovy slovenských spolkov,
- Povolit' zriadiť ústrednú slovenskú kultúrnu inštitúciu,
- Neprekážať usporadúvať slovenské divadelné predstavenia.

V tomto kontexte treba chápať aj aktivity, ktoré prebiehali v súvislosti s Maticou slovenskou, založenou v roku 1932 v Petrovci. Po pripojení Báčky k Maďarsku roku 1941, aj Matica slovenská v Juhoslávii, ako aj iné kultúrne organizácie, noviny, časopisy a pod., ktoré vychádzali v Juhoslávii v slovenskom jazyku, bola zakázaná. Na svojom mimoriadnom valnom zhromaždení 29. apríla roku 1942, ktoré sa

konalo v Petrovci pod predsedníctvom biskupa Samuela Štarkeho, schválili nové znenie matičných stanov, ktoré boli prispôbené novým pomerom.

Cieľom bolo, aby Matica slovenská so sídlom v Petrovci mohla rozvíjať svoju činnosť v celom Maďarsku ako celokrajinský kultúrny spolok a mala svoje miestne odbory. Avšak maďarská vláda navrhnuté stanovy neschválila, a preto Matica slovenská nemohla vykonávať svoju činnosť.

Maďarská vláda uprednostňovala Uhorsko – krajinský vzdelávací spolok slovenský, založený roku 1886, a odporúčala Slovákom žijúcim v Maďarskom kráľovstve, aby sa v ňom zoskupovali a naplňali svoje kultúrne a iné požiadavky. Tento spolok mal za cieľ ovplyvňovať slovenský ľud pomocou jeho vlastného slovenského jazyka udržiavať a pestovať lásku a vernosť k uhorskej vlasti. Svoju činnosť rozšíril aj do Báčky a prvá miestna organizácia toho spolku v Báčke vznikla začiatkom decembra roku 1941 v Petrovci. Ako odnádodňovací spolok nemal veľký vplyv na národné cítenie Slovákov v Báčke, lebo aktivity, ktoré organizoval, slovenské obyvateľstvo v Báčke neakceptovalo, ignorovalo a považovalo za kolaboráciu s maďarskou fašistickou vládou politikou.

Aj napriek uvedeným skutočnostiam, ktoré veľmi

obmedzovali kultúrny a aj divadelný, život slovenskému obyvateľstvu v okupovanej Báčke, slovenskí divadelní ochotníci si predsa našli nejakú cestu zahrať si na javisku.

Okrem už spomínaného divadelného predstavenia v Hložanoch, divadlo sa počas okupácie hralo aj v Pivnici kde boli dve divadelné predstavenia. Divadelné predstavenie v slovenskom a maďarskom jazyku sa uskutočnilo dňa 14. 2. 1942. Dobová promaďarská slovenská tlač ho veľmi kladne ohodnotila.

Druhé divadelné predstavenie boli iba v slovenskom jazyku. Slovenskí ochotníci nacvičili divadelnú veselohru Ferdo šéfom od M. Vránu. O tomto divadelnom predstavení noviny Slovenská jednota napísali nasledovné:

„Divadelné predstavenie v Pivnici – V prvý Veľkonočný deň po viac ako jednoročnej prestávke, bolo v Pivnici slovenské divadelné predstavenie, o ktoré bol tak nevšedný záujem, že muselo byť v druhý veľkonočný deň zopakované. I v prvý i v druhý deň bola návšteva priam ohromná. Hrala sa veselohra M. Vránu Ferdo šéfom. Predstavenie usporiadal Pivnický table – tenis klub, ktorý i touto cestou ďakuje hercom (E. Slavkovej, A. Zelenákovej, K. Thýrovi, M. Slávikovi, Š. Durgalovi, J. Valíhorovi, J. Pintierovi a J. Tóthovi) a taktiež režisérom M. Šimekovi a P. Časárovi za ich svedomitú, namáhavú prácu.

Usporiadateľstvo je zvláštnou vďakou viazané i p. notárovi L. Čánimu, ktorý ohľadom divadelného predstavenia ochotne klubu vyšiel v ústrety.

Predstavenia sa po všetkých stránkach vydarili, herci všetci, ako starší, tak aj mladší hrali dobre a podarilo sa im priviesť obecnstvo do úprimnej veselej nálady, čo zaiste nie je ani dnes vec všedná.“

V apríli 1942 sa v Petrovci tiež uskutočnilo divadelné predstavenie v slovenskom jazyku. Tu, v centre báčanských Slovákov, v dňoch 11. a 12. apríla prebiehali Slávnostné dni báčanských Slovákov, v rámci

ktorých divadelní ochotníci zahrli hru Ferka Urbánka *Strašidlo*. Celá akcia bola organizovaná miestnym odborom Uhorsko – krajinským vzdelávacím spolkom slovenským. Dňa 26. 4. 1943 sa uskutočnilo divadelné predstavenie slovenských ochotníkov v Palánke kde mládežníci naštudovali a predviedli Stodolovu hru *Cigánča*. Réžiu mala na starosti učiteľka Zuzana Kováčová. Mládežníci podali skvelý výkon, o čom sa dozvedáme z dobovej tlače.

Počas okupácie Báčky po slovensky sa divadlo hralo aj v Kysáči. Bolo to v roku vo februári roku 1944. Slovenskí divadelní ochotníci nacvičili a predviedli ľudovú veselohru *Tri vrecia zemiakov* autora J. Korbačku. Dobová tlač kladne ohodnotila toto predstavenie a vyzdvihla najmä herecké výkony Jána Ožváta a Anny Macákovej.

Aj napriek tomu, že slovenské ochotnícke divadlo malo v Báčke bohaté tradície (prvé divadelné predstavenie v slovenskom jazyku v Báčke bolo roku 1866 v Petrovci), divadelné predstavenia v slovenskom jazyku v rokoch okupácie, boli zriedkavé. Za okupačné obdobie slovenská národná tlač zaregistrovala iba 6 divadelných predstavení v slovenskom jazyku v okupovanej Báčke. Je iba jedno jediné vysvetlenie: maďarská vláda na okupovaných územiach južného Slovenska, Sedmohradska, Báčky, voči národnostiam, teda aj slovenskej, vyvíjala veľmi vyhranenú, maďarizačnú aktivitu, rôznymi zákazmi, príkazmi a inými nariadeniami regulovala spoločenský, kultúrny ako aj školský život národností, vrátane slovenskej. Vojenská okupácia veľmi nepriaznivo zasiahla do života aj báčanskeho slovenského obyvateľstva. Báčanskí slovenskí kultúrni pracovníci dlho hľadali cestu a spôsoby na plnohodnotný národný kultúrny život.

Bolo, však, veľa objektívnych ale aj subjektívnych prekážok. Každé slovenské ochotnícke divadelné

predstavenie si vyžadovalo úradné povolenie a zaplatenie úradných poplatkov – dávok maďarskej divadelnej agentúre. Nebolo dostatok kultúrnych domov a ochotných jednotlivcov, ktorí by sa s úspechom mohli uchádzať o povolenie. Jedna z najväčších objektívnych prekážok bol nedostatok schválených slovenských divadelných hier.

Služobné úrady podrobovali každú zahlásenú divadelnú hru osobitnej cenzúre, ktorá často trvala aj pol roka a najčastejšie nebola kladná. Koncom roku 1941 na štátom schválenom zozname slovenských divadelných hier bolo 50 hier, po určitom čase sa ich počet zvýšil na 60. Preto sa Strana slovenskej národnej jednoty dožadovala, aby na úradne schválenom zozname povolených slovenských divadelných hier bol počet 200. Aj preto sama vypisovala súbehy na napísanie divadelných hier v slovenskom jazyku od slovenských autorov v Maďarsku. Iba jedna jediná hra bola ocenená : bola to už spomínaná divadelná hra *Inžinier Hora* od autorky Adely Petrovičovej. Ako objektívne príčiny pre nedostatočný ochotnícky divadelný život Slovákov v okupovanej Báčke môžeme uviesť nedostatok organizátorov divadelných predstavení, najmä režisérov. Divadlá dovtedy organizovali a najmä v nich hrali učitelia slovenských ľudových škôl. Avšak, v podmienkach okupácie boli často zastrešovaní pred exponovaním sa v slovenskom kultúrnom živote, lebo každý kultúrny prejav sa priamo, alebo nepriamo považoval za prejav „protimaďarského“ čítania, za ktoré by mohli byť odsúdení na trest odňatia slobody. Preto sa medzi Slovákami v Báčke, ktorí pracovali ako kultúrni pracovníci, prejavovala určitá pasívna rezistencia a možno aj strach. Z druhej strany mnohí slovenskí kultúrni dejatelia neboli ochotní spolupracovať so štátnymi úradmi a podrobovať sa ich praktikám odnárodňovania, ideovo kliesniť a pestovať povedomie, že okupácia a znovu zaradenie Báčky

do Maďarska, je pre slovenský, tu žijúci ľud, jediné rozumné riešenie, rozširovať a velebiť maďarsko – slovenské priateľstvo a vychvaľovať vzájomnú spolupatričnosť. Boli si vedomí, že by to bola úplná kolaborácia s maďarskými štátnymi orgánmi.

- Samuel Jovankovič -

Poznámky a zdroje:

Slovenská jednota – politický týždenník, ústredný orgán strany Slovenskej národnej jednoty v Maďarsku, Budapešť, ročník III, č. 37, 13.9.1941, s. 4

Slovenská jednota, Budapešť, ročník IV, č.15., 19. 4.1942, s. 4

Slovenská jednota, Budapešť, ročník V, č. 16, 25.4.1943, s. 4.

Slovenská jednota, Budapešť, ročník III, 11. októbra 1941, s. 3.

Mr. Samuel Fekete: Dejiny písané krvou, Z dejín oslobodzovacieho hnutia v Hložanoch 1941 – 1945, in Kolektív autorov :Hložany 1756 – 1986, hlavný a zodpovedný redaktor Mr. Samuel Fekete, tlač Kultúra Báčsky Petrovec 1998, s. 96-97.

JUDr. Ján Čierny, DrSc.: Príspevok k účasti Slovákov z Hložian v národnooslobodzovacom hnutí v rokoch 1941 – 1945 (so zreteľom na moju odbojovú činnosť), in: Hložany 2, hlavný a zodpovedný redaktor Mr. Samuel Fekete, vydali Miestny odbor Maticy slovenskej a Miestne spoločenstvo Hložany, tlač Kultúra Báčsky Petrovec 1998, s. 220- 221.

Viac o novinách Slovenská jednota viď v publikácii: Dr. Michal Potemru: Kultúrny život Slovákov na južnom Slovensku v rokoch 1938 – 1945, Košice 1993

Böhm Emanuel Dr.: Na prahu štvrtého roku, Slovenská jednota, 27. december 1941, s.1.

Bližšie viď v už citovanej publikácii Dr. Michal Potemru, s. 60 – 61.

Slovenská jednota, ročník IV. 5. júl, 1942, s. 4

Slováci v Maďarsku: MEMORANDUM, prof. Dr. Emanuela T. Böhma ministerskému predsedovi Dr. Miklósovi Kállaymu, Budapešť, 13. júna 1942, vydal Slovak institute Cleveland, Orbis printery INC, New York, N.Y, 1983

Slovenská jednota, 6. mája 1942, s. 6.

Bližšie viď v už citovanej publikácii autora Dr. Michal Potemru, s. 68 – 70.

Bližšie viď v Slovenské noviny, 21. december 1941, s.2.

Viď Slovenské noviny, 1. marca 1942, s. 6 20. Slovenská jednota 15. apríla 1942, s. 4

Viac viď v novinách Slovenské noviny, 19. apríl 1942, s. 1 – 2.

Viac viď v novinách Slovenská jednota, 4. mája 1943, s. 6.

Viac viď v novinách Slovenská jednota, 24. februára 1944, s. 6.

Viac viď v už citovanej publikácii autora Dr. Michal Potemru, s. 86 – 94.

VYBERÁME Z ROČENKY 1992

SPOMIENKY LILIANY AMBRUŠOVEJ SOKOLIE HNIEZDO V ZEMNÍKU

Nadpis, ktorý som si zvolila, vyznieva veľmi paradoxne, ale myslím, že vystihuje asociácie pre skutočnosti, ktoré chcem uviesť.

Bude to pokus o osobnosť Jána Ambruša, popredného letca československej armády, ktorý sa už za prvej Republiky zapísal zlatými písmenami do dejín československého letectva. Na leteckých dňoch sa predstavil obecenstvu ako letec akrobat. Preslávil sa najmä víťazstvom na leteckých pretekoch r. 1934 okolo Európy a Severnej Afriky so štartom a cieľom vo Varšave. Preletel 9500 km. V roku 1938 so šéfpilotom Matenom prekonal na trase Praha - Sudán 4340 km a dosiahli svetový rekord v kategórii malých športových lietadiel.

Tieto vynikajúce športové výkony sú zaiste efektívnou stránkou jeho osobnosti, ale zostali by sme mu veľa dlžní, keby sme ostali len pri nich.

Prvá otázka by bola, ako sa Ján Ambruš, jeden z dolnozemskej Slovákov, ako prvý vrátil do vlasti svojich predkov?

Tu nám prichodí sadnúť si na niektorý zo štyroch vozov dvoch bratov Jána a Pavla Ambruša, ktorý v apríli roku 1899 putovali z Nadlaku do Hornej Mitropolji, aby tam na Turkami spustošenej zemi našli pre svoje rodiny nový domov. Na voze okrem náradia, viezlo sa viac ako pol tucta detí a možno prirátať ešte aj to v materskom lone. Bulharská dedina pripravila našim prisťahovalcom nemalé prekvapenie. Darmo sa obzerali po domoch, obyvatelia tu bývali ešte v zemníkoch, ako za tureckých čias. Nič iného im nezostávalo, museli sa aj oni nasťahovať do týchto núdzových

obydlí, kým si nevystavajú domy, zdravé ľudské príbytky.

V jednom z týchto zemníkov narodil sa už 19. mája v rodine Jána Ambruša a manželky Anny Lavrovičovej synček. Nuž bola radosť veľiká, lebo malý Janičko, ktorého pokrstili po otcovi, mal už tri sestričky Anku, Marku a Erku.

Janko rastie spolu s ostatnými gornomitropolskými deťmi, začína chodiť aj do bulharskej školy, keď však jeho matka odovdovie, odchádza rodina naspäť do Nadlaku. Tu končí základnú školu, a ako vzorný žiak a sirota získa štipendium na vojenskú Akadémiu Ludovika v Budapešti. Krátko navštevuje delostreleckú školu pri Viedni, lebo hneď po skončení prvej svetovej vojny sa hlási do novoutvorenej československej armády, kde pokračuje v štúdiu na vojenskej delostreleckej akadémii v Hraniciach. V roku 1922 dostáva sa k letectvu a v nasledujúcom roku je už dôstojníkom letcom z povolania.

Ak uvážime, že v období jeho dospievania pôsobili tu silné cudzie vplyvy, je jeho národné povedomie hodné príkladu. Zdá sa, že siložiari cudzích škôl pôsobili práve opačne: namiesto, aby vlastenecké cítenie naštrbili, rozvíjali usilovnosť, samostatnosť, húževnatosť, snahu vyniknúť ako Slovák.

Jeho rodoľubstvo sa prejavilo aj v inej sfére. Hoci žil v Prahe a oženil sa aj s českým dievčaťom, nikdy neprešiel kontakt so svojou rodinou, udržiaval pravidelný písomný styk a rodinu, sestru v Rastislaviciach a bratrancov na Tône-puste, dosť často navštevoval. Mám zachovaný jeden z jeho listov zo dňa 16. októbra 1932, ktorý písal mojim rodičom. Dýcha úprimnou srdečnosťou, no hodno si povšimnúť aj kultúru písomného prejavu,

spisovnú slovenčinu ovláda slovom i písmom:

„...Ďakujem Ti, Janko, za milý list. Padne mi vždy veľmi dobre, keď sa o Vás niečo dozviem a budem veľmi rád, ak mi služba a rôzne okolnosti dovoľia stráviť niekoľko dní vo Vašej spoločnosti na Tône-puste. Teším sa na tie krásne večery, keď krásnymi melódiami slovenských piesní sa vyjadruje to, čo slovom nemožno vysloviť. Je to tak milé a hrejivé, že vždy znovu a znovu musím na to myslieť a spomínať...“

Ďalej píše:

“...Môžem sa pochváliť aj pekným výsledkom. Minulý mesiac 11. bol v Prahe letecký deň, na ktorom som i ja vystúpil so svojou letkou. Predviedol som skupinovú akrobáciu so svojimi pilotmi s veľkým úspechom...A takto si pomaly získavam uznanie. Som rád, že mi Boh takto pomáha...“

K tomuto osobnému listu uvádzam aj spomienky letca Jaroslava Taudyho, ktoré akoby boli pokračovaním predchádzajúceho listu, súčasne však dokresľujú situáciu i osobnosť Jána Ambruša:

„...Ambruš si mně vybral do své akrobatické šestky, s níž začal nacvičovat čertovo kolo. Společně s ním jsme je dokázali létat naprosto perfektně, až z toho přihlížejícím běhal mráz po zádech...“

“...Pak si mě Ján Ambruš vzal k sobě do vojenského leteckého ústavu do Letňan. S tímto velitelem se výborně spolupracovalo. Měl obdivuhodný vztah k lidem. Přítomnost a otevřenost, s jakou uměl jednat, byla pro každého z nás, kdo jsme s ním měli možnost spolupracovat, příkladem...“

Sila a ušľachtilosť jeho osobnosti sa plne prejavila i rozvila v tej najťažšej skúške - v druhej svetovej vojne.

Hneď po utvorení Slovenského štátu prichádza na Slovensko a ako veliteľ letectva postavil sa na obranu svojho národa, lebo ani severný sused Poľsko a južné Maďarsko neskrývali želanie mať spoločné hranice. No po pominutí nebezpečenstva začala sa politická situácia na Slovensku vyvíjať jemu neprijateľným smerom. V júli r. 1939, keď emigroval, vyhlásil:

„...Bol som vždy presvedčený a som i teraz, že budúcnosť slovenského národa je zabezpečená len v spoločnom štáte československom, t.j. v tesnom spolunažívaní s českým národom...Tento ideál a povinnosť slúžiť národu ma nútili k tomu, že som ilegálne prekročil hranice Slovenska a dal sa do služieb zahraničného odboja...“

A tak spočiatku vo Francúzsku organizuje a cvičí československých letcov, potom odchádza do Anglicka, a tu velí 312. stíhacej peruti a zúčastňuje sa bitky o Anglicko.

Roku 1942 z poverenia československej emigrantskej vlády odchádza Ján Ambruš do Severnej Ameriky, kde medzi krajanmi robí nábor do československého vojska na Západe. Od roku 1943 bol československým atašé v Kanade.

Keď sa po vojne vracia do Československa už ako brigádny generál letectva československej armády, nie je mu ani tentoraz dopriate dlhšie pobudnúť. Nakrátko sa ešte zapája do politickej činnosti os, ktorú aj v SNR zastupuje.

Z tohto obdobia zachoval sa úvodný článok v časopise Let (r. 1946 "Na krídlach do nového života" z ktorého uvádzam úryvok:

"Z utrpenia a poníženia, ktoré prežíval náš ľud a ktoré sa tak citeľne dotklo aj našich letcov, rodí sa najslávnejšia epepeja československých dejín. Som presvedčený, že naše budúce generácie budú nielen s

vd'ačnosťou, ale aj s hrdosťou spomínať bojové výkony letcov počas druhej svetovej vojny."

Československí letci patria medzi tých, ktorých Churchill po tejto víťaznej leteckej bitke spomenul v parlamente takto:

"Ešte nikdy v histórii ľudských zápasov nedlhovali toľkí tak mnoho len niekoľkým!"

Ďalej prihovára sa predovšetkým mládeži a žela si, aby správne pochopila našu krásnu leteckú tradíciu, ktorú založil náš prvý československý letec generál Milan Rastislav Štefánik.

Ako je známe, po februári 1948 sa obracia všetko proti Západu, nie sú výnimkou ani účastníci protifašistického odboja, železná opona sa spúšťa, našťastie včas spozoruje, že nepriateľské siete sa aj okolo jeho osoby čoraz viac sťahujú. Akčný výbor DS ho z členstva v SNR odvoláva a od tej doby je sledovaný každý jeho krok. Znova je nútený emigrovať. Odvtedy žije v USA, dnes už 93 ročný žije v domove dôchodcov v Chicagu. Napriek tomu, že staroba ho už poznačila, vedel prijať a pochopiť význam prevratu u nás a úprimne sa z toho tešiť.

Blahoprajný list s najvyšším vyznamenaním udelený Ústredným výborom SZPB bol mu odovzdaný osobným doručovateľom.

Význam práce generála Ambruša má celoštátny dosah, účasťou v protifašistickom zahraničnom odboji prekračuje rámec Republiky. Je uznávanou osobnosťou na dvoch kontinentoch.

Udeľuje sa mu vyznamenanie československým vojenským krížom r.1939 - medaila „Bitka o Anglicko“. Ako sa hodnotí v súčasnosti?

Denná tlač priniesla v januári túto správu:
Prezident republiky Václav Havel

rozkazom č. 016 zo dňa 2. decembra 1991 do vyšších generálskych hodnotí povýšil do hodnosti generál plukovník v.v. brigádneho generála Jána Ambruša.

Snáď najvýstižnejšiu charakteristiku o svojom veliteľovi podáva bývalý náčelník 4. leteckej divízie Ing. Teodor Obuch:

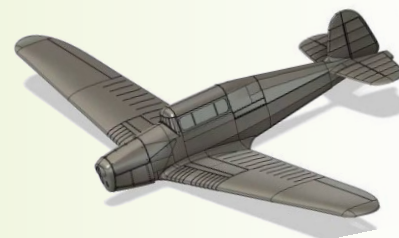
„...Brigádny generál Ján Ambruš sa vrátil do Bratislavy koncom roku 1945. Slovenskí letci aj niektorí občania Bratislavy a okolia prišli ho privítať na bratislavskej železničnej stanici. Veľmi sme sa tešili na príchod nášho druhého generála letectva Slováka. Bol to jediný generál letec Slovak po generálovi Milanovi Rastislavovi Štefánikovi po 26 rokoch v celej československej armáde.

Toto stretnutie našich letcov s novým veliteľom na mňa hlboko zapôsobilo a zostalo mi v pamäti natrvalo.

Dnes sa niektorí mladí ľudia pýtajú, kto je generál Ambruš. Myslím, že práve to som povedal."

My jeho rodáci, ale aj všetci ľudia čistého srdca sa pýtajú, či tento náš sokol, ktorému mať uvila hniezdo v zemi, ale ktorý lietel nedozierne výšky, priletí do svojej vlasti, aby tu zložil svoje krídla, lebo svoju vlasť nadovšetko miloval a zasadzoval za ňu svoj život. Veríme, že sa tak stane.

Spomienky boli uverejnené v Ročenke Spolku Slovákov z Bulharska v roku 1992 na str. 34-37 a písané v čase, keď generál Ján Ambruš žil v Domove dôchodcov v USA. Zomrel 20. januára 1994.

Z knihy Konvalinky Gregor Papuček

Nebudem

Nebudem zametať,
vietor zametie.

Nebudem lokše piecť,
slnko napečie.

Nebudem polievať,
dáždik mi poleje.

Búrka mi poorie,
vánok mi poseje.

Máčať sa nebudem,
nepôjdem do rosy.

Kosovec-lietavec
žitko mi pokosí.

Hej, cepy, cepičky,
čo sa tak náhlite?!

Žitko je skosené,
prečo ma mlátite?!

Kedy býva pod Pilíšom pekne?

Pod Pilíšom vtedy býva pekne,
keď na nebi mesiačik má spln,
keď jar svoje prvé slovko riekne
a v Trninách zaznie či-či-trn.

Pod Pilíšom je aj vtedy pekne,
keď na nebi slnko darebáči,
keď nám telo horúčavou mäkne,
ako nahé kurča na pekáči.

Pilíš, to je miest, kde je pekne,
aj keď lístie z vetiev cupoce,
vietor bzučí, mrázik do nás sekne,
jeleň ručí v horskom šuchote.

Ba aj keď už v nekonečnom spánku
celý chotár pod perinou drieme,
nad náš Pilíš niet krajšieho stánku,
my, Pilíšania, to dobre vieme.

Čo Pilíšan, odradiť sa nedá,
od Pilíša, jeho nálady,
ani keď by zo šíreho neba
na hlavu sekery padali.

Jar bola

Jar bola, šantili
lesné víly.
Leto bolo, uletelo,
k jeseni sa chýli.

Čas bol vľúdny,
vlažný, čistý.
Triasli sa, mihali
sa
na osike listy.

Jar s letom ušli,
stratili sa víly.
Všetko to uletelo,
k jeseni sa chýli.

Kvitli trnky,
kvitla hruška.
Mámivo zavoňala
materina dúška.

Kraj sa kúpal
v lúčoch slnka.
V dúbrave
dupotavo
utekala srnka.

Jarná idyla

Radostne zahučali
hory a sľubovali
jarný svet s lúčkou
spevavou.

Voz času zvyšky zimy
odniesol a za nimi
vodička tiekla koľajou.

Slniečko zapiekalo
trávičku zobúdzalo,
nôtili vtáčky vesele.

Spevy, čo čvirikali,
lesom sa ozývali
šibalským vánkom
nesené.

V záhradke na jabloni
vetvičiek huf sa kloní,
kolíše púčky schované.

Pod plotom nedočkavo
snežienku pobozkalo
slniečko zamilované.

Chytráček

Zajac a korytnačka

Jean de La Fontaine

Ležal zajac na pasienku a odrazu k nemu prišla korytnačka.

„Stavím sa s tebou, že budem pri lese skôr ako ty,“ vraví korytnačka zajacovi.

„Ty sa so mnou chceš pretekať?“ čudoval sa zajac. „Veď si pomalá ako slimák a mňa ani najrýchlejší pes nedobehne. Ale ak chceš, tak sa pretekajme.“

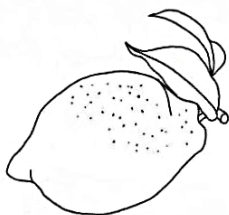
Tak začali preteky. Korytnačka sa ponáhľala, ako najlepšie vedela, ale dopredu postupovala len pomaly. Dívala sa však iba na les pred sebou, neobzerala sa a stále sa síce zvoľna, no odhodlane blížila k cieľu. Zajac zatiaľ ležal na chrbte a vravel si: „Času dosť, na jej sto krokov mi stačia dva skoky a aj tak budem pri lese prvý.“ O nejakú chvíľu sa lenivo otočil a pozrel sa smerom k lesu. Korytnačka bola iba kúsok od cieľa. Prekvapený zajac rýchlo vyskočil a dal sa do behu, ale korytnačku už nedobehol. Keď dobehol do cieľa, korytnačka naňho čakala.

Ponaučenie: Aj ten najrýchlejší bežec môže prísť neskoro, ak nevyrazí včas.

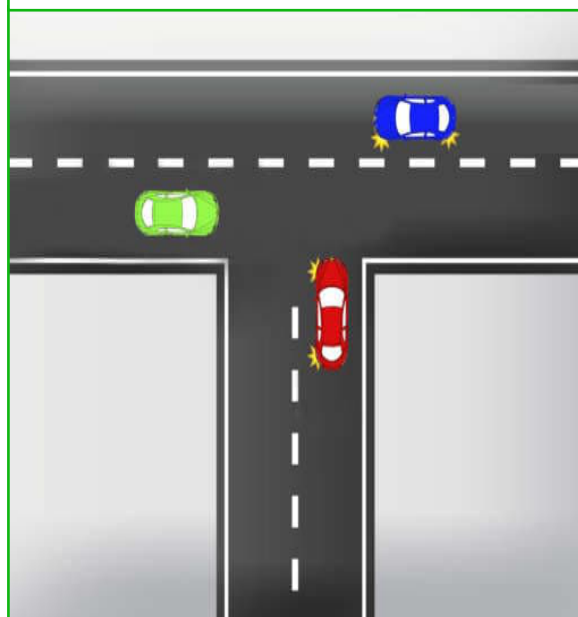

Ilustrovala Helenka Koňariková

Vylúšti ovocnú krížovku a pošli nám odpoveď do redakcie. Čaká ťa odmena. Kam odišli deti zo školy?

V akom poradí prejdú autá križovatkou?

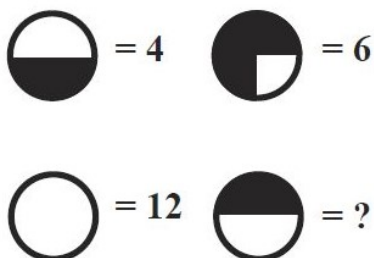
Nájdí 10 rozdielov.

:d'evopdO

od edjov érdoM
edjerp ,yktavožirk
avád érotk ,otua énelez
,uménevreč ťsonderp
,edjerp otua énevreč
op ohokin ámen obel
edjerp ,enarts jevarp
érdom a énelez
,einavočobdo íčnokod

8 :akitametaM

Vypočítajte

Jubileá našich chrámov

Pred 200 rokmi 27. mája 1824 v Pivnici bol položený základný kameň evanjelického chrámu Božieho a v tom istom roku, o päť mesiacov neskôr, 10. októbra 1824 bol položený základný kameň ev. chrámu v Kovačici. Pivnický kostol bol posvätený o dva roky neskôr, v roku 1826 a kovačický roku 1828. Evanjelický chrám v Novom Sade bol vybudovaný pred 170 rokmi (1854), v Bajši pred 160 rokmi (1864) a jánošícky pred 140 rokmi (1884). Vojlovická fara v tomto roku oslávi storočnicu.

Bácsky Petrovec

Mnohé naše chrámy Božie sa v poslednom období renovovali, alebo ich rekonštrukcia ešte prebieha. Po petrovskom kostole, ktorý v roku 2023 oslávil 200-ročnicu, čoskoro rovnaké jubileum očakáva pivnický evanjelický kostol. V ústrety jubileu urobená bola jeho kompletná rekonštrukcia.

Hneď po príchode do Petrovca si Slováci založili školu (1745), v ktorej sa konali aj služby Božie. O tie sa staral prvý učiteľ Daniel Záturecký. V tom čase vynakladali Slováci evanjelického vierovyznania veľké úsilie, aby si zachovali vierovyznanie, pre ktoré opúšťali starú vlasť. Situácia sa zlepšila po získaní náboženskej slobody v roku 1781. Vystavali si modlitebnicu (1783) a k nej aj vežu (1800) a za prvého farára si zvolili Ondreja Stehlu (Sztehlu). Cirkev sa rýchlo vzťahovala a tak cirkevníci roku 1823 dostavali a zväčšili svoj chrám.

Idea výstavby nového kostola v Pivnici sa zrodila ešte roku 1818, keďže cirkev pivnická mala vtedy 1357 duší a jej fília Silbaš 232 duší. Už vtedy sa stal malým kostolík nabíjaný zo zeme, preto sa začali prípravy na stavbu omnoho väčšieho kostola. Na Vstúpenie dňa 27. mája roku 1824 položený bol jeho základný kameň

Pivnica

s vrúcou nábožnosťou a horlivými modlitbami v prítomnosti mnohého zástupu. Za vystavanie nového chrámu horlil okrem slova Božieho kazateľa Pavla

Križana vtedajší kurátor Michal Milec. Chrám, ktorý za dva roky dokončili je 16 siah dlhý a 6 siah široký, múry jeho sú 5 siah vysoké. Veža je 10 siah vysoká. Múry sú z pálených tehál. Stavba chrámu bola dohotovená rok po úmrtí Pavla Križana, roku 1826, počas pôsobenia farára Samuela Borovského. Píše o

Silbaš

tom v monografii *Pivnica, kultúrne tradície Slovákov v Báčke* Ján Zahorec, súčasný farár v Pivnici.

Kovačica

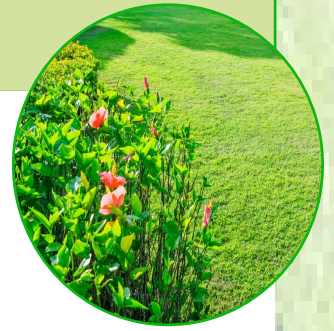
Základný kameň kovačického kostola položený bol 10. októbra 1824. Stavba trvala 4 roky a chrám bol posvätený 19. októbra 1828. Zápisky o priebehu stavby kovačického kostola nám zanechal Martin Hamaliar, farár kovačický v rokoch 1814 – 1835. Zaznamenal, že v roku 1826 bol vytiahnutý na vežu kríž. Vežu a kríž na kovačickom chráme projektoval kulpínsky rodák Michal Milan Harminc.

Križ je vysoký 193 cm, rozpätie má 123 cm a váži necelých 30 kg. Guľa je široká 90 cm, dĺžku má 120 cm a váži okolo 60 kg. V roku 2023 boli kríž a guľa reštaurované, o čom píše v Kovačickom kalendári 2024 Martin Bajza, farár kovačický. Rovnako aj kovačický organ bol po dôkladnej oprave sfunkčnený a uvedený do skúšobnej prevádzky, s tým, že slávnosť posviacky bude vykonaná na jar 2024.

- Katarína Pucovská -

Trávnik

Dôležitou súčasťou záhrady je pekný sviežo zelený trávnik. Jeho farba je príjemná oku a mäkký koberec nás pozýva, aby sme si odpočinuli. Vytvára zelený rámec pre kvetinové záhony, skupiny ruží, solitérne rastliny i celé partie okrasných drevín a predstavuje prirodzenú protiváhu teplých farieb kvitnúcich rastlín.

Trávnik je najvhodnejšie založiť na slnečnom mieste, prípadne v miernom polotieni dobre chránenom pred stálym prievanom. Príliš vlhké stanovišťa alebo miesta, kde sa dlho do jari drží sneh, na tento účel nevyhovujú.

Ak to počasie umožní, trávne semeno sejeme od polovice apríla do polovice septembra. Siatť môžeme celé leto, ale iba v tom prípade, ak máme možnosť vysiatu plochu pravidelne zalievať. Na rovine nám stačí na 1m² 20 - 25 g trávnej zmesi, kým na svahu a na okrajoch sa odporúča siať o niečo hustejšie.

Asi o 10 dní po sejbe sa začnú ukazovať prvé zelené lístky. Keď trávy dorastú asi do výšky dlane, musíme ich pokosiť. Prvýkrát kosíme radšej kosákom alebo kosou, kosačka by mohla rastlinky povytáhať aj s koreňmi.

Aprílový sneh pole hnojí, dážď požehnáva.

Založenie trávniku sejbou

Pred založením trávniku treba pôdu starostlivo spracovať. Zrýľujeme ju do hĺbky 25 - 40 cm. Vhodné je na povrch rozhodiť humusovú zeminu aspoň 15 cm. Plochu zarovnáme, odstránime burinu a kamene. Takáto úprava sa odporúča skoro na jar, keď ešte mráz a dážď zeminu rozdrobí. Ak začneme s úpravou tesne pred sejbou, musíme niekoľko dní počkať, aby zem riadne uľahla.

V záhrade sejeme semeno ručne, voľným rozhodnutím. Potom semeno zapracujeme železnými hrablami plytko pod povrch pôdy a hneď ho pritlačíme.

Zalievame ráno alebo večer postrekovačmi s jemným rozprašovačom, aby sme nevyplavili semená.

Ak padá sneh v máji, bude hodne trávy.

Založenie trávniku ukladaním koberca

Trávnikovú plochu možno rýchlejšie vytvoriť prenesením hotového trávniku v podobe trávnikových kobercov alebo dlaždíc. Trávnik treba vždy ukladať na suchú pôdu.

Najskôr urovnáme povrch, ktorý obohatíme 20 - 30 mm vrstvou kyprej humusovej zeminy.

Položíme na ňu predpestovaný

trávnikový koberec, ktorý starostlivo pritlačíme. Vzniknuté medzery medzi jednotlivými pásmi zaplníme kompostom, aby nevznikli straty vlhky výparom.

Rozložený koberec dôkladne zavlažíme a dbáme na to, aby nepreschol.

Na Medarda končí sejba.

Starostlivosť o trávnik

Do starostlivosti patrí kosenie, zavlažovanie, **boj s burinou a príhnojovanie**. Burinu vyrezávame s koreňmi ostrým nožom, trávnik **kosíme** po 5 - 15 dňoch do jesene, lebo ani pred mrazom by nemal prerásť. Trávnik treba občas **prehrabať** železnými hrablami, čím zabránime vytváraniu machu. Raz do roka pred príchodom zimy pohnojíme kompostom a povápňime, čím sa tiež zbavíme machu. Dôležité je **prevzdušnenie** trávniku dutými vidlami, ktoré zapichujeme do hĺbky 10 - 15 cm. Podporíme tým rast a odvodnenie. Dôležité je tiež **predjarné čistenie**. Hrabaním odstránime odumreté trávy, mach, naviate lístie a iné nečistoty.

NÁVŠTEVA

Pozvanie na návštevu sa v podstate nedá odmietnuť.**Na návštevu nosíme kvety a darček**

Nezabudnite na kyticu pre hostiteľku a darček pre hostiteľa, napríklad fľašu dobrého vína. Ak vieme, že sa bude podávať talianska večera, prinesieme olivy. Hostitelia by mali darček pred hosťami rozbaľiť a ponúknuť. Ak sú v rodine deti, prinesieme nejakú maličkosť aj im.

Kyticu odbalíme ešte pred zazvonením, víno sa dáva zabalené.

Na návštevu neberieme deti alebo domáce zvierata, ak to nebolo vyslovene dohodnuté s hosťami.**Prichádzame 10 minút neskôr**

Na návštevu prichádzame približne o desať minút neskôr, aby sme umožnili hosťom všetko stihnúť. V stanovenej hodinu je zvyčajne hostiteľka ešte v nátačkách a muž leští poháre.

Je úplne vylúčené prísť skôr, ako bolo dohodnuté.

Prvá víta hostiteľka, podá ruku partnerke hosťa, potom hosťovi, súčasne jeho partnerka podá ruku hosťovi a nakoniec si potrasú rukou muži. Muž dáva hostiteľke kyticu a žena hosťovi darček. Hostitelia by s kvetmi mali rátať a mali by mať priripavenú vázu. Bezradné pobehovanie a hľadanie vázy privádza do rozpakov.

Na návšteve sa neprezúvame

Muž v slušnom obleku a v ponožkách, rovnako ako dáma v kokteillových šatách a bosá vyzerajú smiešne. V obnosených papučkách nebudú vyzerajú o nič lepšie. Hostitelia sa musia zmieriť s tým, že po návšteve budú musieť upratať. Aj hostitelia budú mať obuté spoločenské topánky.

Hostiteľka nikoho nenúti do jedla, ale nikto sa nedáva núkať.

Je neprípustné, aby sa úloha hostiteľky zúžila na behanie do kuchyne, prinášanie ďalšieho občerstvenia a odnášanie riadu. Najlepším riešením je bufetová forma, kedy sa hostia obsluhujú sami. Ak sme na návšteve u dobrých priateľov, môžu hostiteľke s odpratávaním riadu pomôcť aj iné ženy, ale s umývaním treba počkať, kým návšteva odíde.

Ak sa hosťom servíruje jedlo zo spoločnej misy, najskôr obslúžime hlavného hosťa či najzaujímavejšiu osobu, potom ženy a nakoniec hosťov. Hostiteľka začína stolovanie tým, že vezme do ruky príbor.

Výber témy na konverzáciu

Vyberáme také témy, ktoré budú zaujímať všetkých, nielen mužov alebo ženy. Vynechávame konfliktné témy, ako sú politické, choroby, rodinné vzťahy. Počas rozhovoru si partnerov nedoberáme a nepreberáme intímne záležitosti.

Návštevu otvára hosť, ale ukončuje ju hosť.

Buď samotní hostia odhadnú, kedy by sa patrilo odísť, alebo stačí nenápadný pohľad hosťa na hodinky a návšteva by sa mala poďakovať. Ak to nepomôže, môže si hosť povzdychnúť aký má zajtra náročný deň, pretože musí skoro ráno vstávať.

Oblečieme sa podľa toho, v akom formálnom alebo neformálnom vzťahu sme k hosťom.**Pre páňov****Vhodný je oblek**

Základným oblečením muža do spoločnosti je oblek. Ak ideme k šéfovi na prvú zoznamovaciu návštevu, oblečieme si oblek.

Ak sme pozvaní iba "na kávu", nemusíme mať kravatu, ale sako si vezmeme.

Pre dámy**Krátke šaty alebo kostým**

Rovnako platí aj pre ženy. K šéfovi na prvú zoznamovaciu návštevu, alebo aj iný druh návštevy sú vhodné krátke šaty, alebo kostým. K oblečeniu prispôbujeme aj svoje správanie.

MEKICE

Recept od Katky Hruškovej z Gornej Mitropolije

Prísady

hladká múka
voda
smotana
vajíčko
soľ
kvasnice
syr

Postup

1. Pripravíme si kysnuté cesto z hladkej múky, vody, vajíčka, smotany, soli a kvasníc (obrázok 1 a 2).

2. Cesto rozvaľkáme na hrúbku asi 1-2 cm (obrázok 3).

3. Rozkrájame ho na kúsku rôznych tvarov (obrázok 4).

4. Pripravíme si plnku zo syra a vajíčka a kto má chuť, môže mekice naplniť (obrázok 5 a 6).

5. Vyprážame na horúcom oleji do zlatista (obrázok 7 a 8). Podávame samotné, alebo aj s medom.

Dobrá chuť !

OBRÁZOK 1

OBRÁZOK 2

OBRÁZOK 3

OBRÁZOK 4

OBRÁZOK 5

OBRÁZOK 6

OBRÁZOK 7

OBRÁZOK 8

Poslanie súťaže

Poslaním súťaže je podporiť literárnu tvorbu Slovákov žijúcich na Dolnej zemi s cieľom inšpirovať a prezentovať mladú generáciu v literárnej tvorbe v materinskom jazyku, možnosťou rozvíjať svoj talent a prostredníctvom literárnych časopisov uverejniť svoju tvorbu na Slovensku. Súťaž podporuje časopis Dotyky (časopis pre mladú literatúru a umenie), Literárny týždenník (dvojtyždenník Spolku slovenských spisovateľov) a časopis Fajauka (časopis Spolku Slovákov z Bulharska). Súťaž bude prebiehať elektronickou formou, výstupom bude zborník v elektronickej podobe.

Propozície literárnej súťaže

Súťaž je určená Slovákom, ktorí žijú na Dolnej zemi (Slováci z Bulharska, Slováci z Rumunska, Slováci z Juhošlávie, Slováci z Maďarska) a tvoria v slovenskom jazyku a Slovákom, ktorí žijú na území Slovenska a majú pôvod na Dolnej zemi.

Uzávierka súťaže

1. 5. 2024. Práce zaslané po tomto termíne nebudú do súťaže zaradené a po súhlase autora môžu byť zaradené do ďalšieho ročníka súťaže.

Podmienky súťaže

1. Súťažné práce musia byť pôvodné, doteraz nepublikované a nesmú byť zaslané do iných súťaží a musia byť napísané v slovenskom jazyku.

2. Práce musia byť označené a musia obsahovať:

- názov práce, meno autora, bydlisko - adresa, krajina, vek, kontaktné údaje
- práce v úprave: Times New Roman; veľkosť 12; riadkovanie 1,5
- v prípade účastníkov zo Slovenska treba uviesť pôvod a vzťah k Slovákom z Dolnej zeme
- súhlas so spracovaním osobných údajov

3. Práce je potrebné zasláť emailom: **zlatepero.ssb@gmail.com**

4. Maximálny rozsah prác:

Poézia: 3 - 5 básní

Próza: 1 – 2 práce, maximálne 5 strán formátu A4

5. Výsledky súťaže oznámi vyhlasovateľ súťaže po vyhodnotení na webových stránkach www.ssb.sk. Víťazi budú upovedomení o výsledkoch a bude im

poštou zaslaný diplom. Ocenené práce vyjdú v elektronickej zborníku, ktorý bude zverejnený na webstránke. Vybrané texty uverejní časopis Dotyky a časopis Fajauka. Organizátor si vyhradzuje právo redakčnej úpravy publikovaných textov po konzultácii s autorom.

Kategórie**POÉZIA**

- I. Kategória: základné školy
- II. Kategória: gymnázia a ostatné stredné školy
- III. Kategória: dospelí

PRÓZA

- I. Kategória: základné školy
- II. Kategória: gymnázia a ostatné stredné školy
- III. Kategória: dospelí

Súťažné práce hodnotí odborná porota zložená zo spisovateľov pôsobiacich na Dolnej zemi a na Slovensku.

Porota si vyhradzuje právo neudelieť niektorú z cien.

Vyhlásenie výsledkov

5. júl - Deň zahraničných Slovákov

SPOLOK SLOVÁKOV Z BULHARSKA

Radničné námestie 9, 821 05 Bratislava

tel.: +421 907 772 130

email: spolokssb@gmail.com

web: www.ssb.sk

PRIHLÁŠKA

za člena

Spolku Slovákov z Bulharska

Meno a priezvisko (titul):

Dátum narodenia:

Adresa trvalého bydliska:

Kontakt (telefón, mobil, email, facebook):

Zamestnanie (nepovinný údaj):

Pôvod- z ktorej rodiny a dediny v Bulharsku pochádzajú predkovia:

Prihlasujem sa týmto za člena Spolku Slovákov z Bulharska a vyjadrujem súhlas s odvádzaním členského príspevku.

Dátum:

Podpis:

